

**LIETUVOS SPORTO UNIVERSITETAS
SPORTO EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS STUDIJŲ PROGRAMA**

LINA LISAUSKAITĖ

VERTYBIŲ SVARBA 14 – 15 METŲ MOKINIAMS

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovas: doc. Š. Šniras

Baigiamąjį darbą parengė ____ studentas(-ai)

Baigiamųjų darbų aprobavimo komisiją ginti baigiamąjį darbą:

Baigiamųjų darbo aprobavimo pirmininkas:

Baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

Baigiamųjų darbų ir jų gynimo vertinimo komisijos sekretorė(-ius):

KAUNAS, 2013

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas baigiamasis darbas (*pavadinimas*).....

1. Yra atliktas mano paties/pačios;
2. Nebuvo naudotas kitame universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudojau šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikiu visą panaudotos literatūros sąrašą.

.....
(*data*)

.....
(*autoriaus vardas pavardė*)

.....
(*parašas*)

PATVIRTINIMAS APIE ATSAKOMYBĘ UŽ LIETUVIŲ KALBOS TAISYKLINGUMĄ ATLIKTAME DARBE

Patvirtinu lietuvių kalbos taisyklumą atliktame darbe.

.....
(*data*)

.....
(*autoriaus vardas pavardė*)

.....
(*parašas*)

BAIGIAMOJO DARBO VADOVO IŠVADOS DĖL DARBO GYNIMO

.....
.....

.....
(*data*)

.....
(*vadovo vardas pavardė*)

.....
(*parašas*)

Baigiamasis darbas aprobuotas:

.....
(*aprobacijos data*)

.....
(*Komisijos sekretorės/iaus vardas, pavardė*)

.....
(*parašas*)

Baigiamasis darbas yra patalpintas į ETD IS

(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus parašas*)

Baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(*vardas, pavardė*)

.....
(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus vardas, pavardė*)

.....
(*parašas*)

Baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....
(*data*)

.....
(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus vardas, pavardė*)

.....
(*parašas*)

TURINYS

SĄVOKOS.....	4
SANTRAUKA.....	5
ĮVADAS	7
1. LITERATŪROS APŽVALGA.....	7
1.1. Vertybių samprata.....	7
1.2. Vertybių rūšys ir klasifikacija.....	11
1.3. Vertybinė orientacija, jos rūšys ir funkcijos	13
1.4. Vertybinių orientacijų raiška paauglystėje ir jų ugdymas šeimoje	16
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS.....	21
3. TYRIMO REZULTATAI.....	22
3.1 Vertybių svarbos palyginimas pagal lytį.....	22
3.2 Vertybių svarbos palyginimas pagal amžių	28
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	34
IŠVADOS	37
REKOMENDACIJOS	40
LITERATŪROS SĄRAŠAS	41

SĄVOKOS

Paauglystė – pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiojo amžių, trunkantis nuo lytinio brendimo pradžios iki savarankiško gyvenimo (Petrulytė, 2003).

Vertybė – tai gamtos ir kultūros reiškinių, veiksmų ir poelgių reikšmingumas žmogui.

Vertybė – tai, kas sukelia nuostabą, pagarbą, kas turi vidinę vertę (Vosyliūtė, 2004).

Vertybinė orientacija - žmogaus vaizdinys apie svarbiausius gyvenimo tikslus ir priemones jiems pasiekti. Tai vertinantis vaizdinys, nukreiptas į vertybę, nes vertybės - tai objektai, reiškiniai, savybės, būsenos, o vertybinė orientacija - sąvoka, nurodanti asmens kryptingumą, tų vertybių atžvilgiu (Goštautas, 2003).

Šeima – asmenų bendrija, kurią sieja giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ar socialiai pripažinta tvarka (Šeimos politikos koncepcija, 1995).

Instrumentinės vertybės - elgsenos būdai, kurie veda link terminalinių vertybių, kaip pvz. ambicijos, išradingumas, kurios gali būti būtinos siekiant gerovės (Veludo-de-Oliveira ir kt., 2006).

Terminalinės vertybės – tai yra gyvenimo tikslai, kurių mes siekiame gyvenime, kaip pvz. taika, pasiekimai, gerovė (Veludo-de-Oliveira ir kt., 2006).

SANTRAUKA

Vertybių svarba 14 – 15 metų mokiniams

Raktiniai žodžiai: vertybės, mokiniai, paauglystė, vertybinė orientacija, instrumentinės vertybės, terminalinės vertybės.

Tyrimo objektas — vertybių svarba 14 – 15 metų mokiniams.

Tyrimo tikslas — atskleisti 14 – 15 metų mokinių vertybių svarbą.

Tyrimo hipotezė: 14 – 15 metų mergaičių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarba yra didesnė nei 14 – 15 metų berniukų. 14 metų mokiniai instrumentines ir terminalines vertybes vertina palankiau nei 15 metų mokiniai.

Uždaviniai:

1. Palyginti 14 – 15 metų mokinių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarbą pagal lytį.
2. Palyginti 14 – 15 metų mokinių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarbą pagal amžių.

Išvados:

1. Tyrimas parodė, kad tiek berniukai, tiek mergaitės vertina tas pačias vertybes. Svarbiausios instrumentinės vertybės abejoms lyties grupėms yra šios: logiškumas, nepriklausomybė ir sąžiningumas. Mažiausiai svarbios instrumentinės vertybės – smalsumas ir ambicijos. Svarbiausios terminalinės vertybės tiek berniukams, tiek mergaitėms yra šios: šeimos gerovė, saugumas, tikra draugystė. Mergaitės išskiria dar ir brandžią meilę, o berniukai – savigarbą. Trečdaliui berniukų brandi meilė atrodo visiškai nesvarbi. Socialinį pripažinimą ir išsigelbėjimą abi grupės taip pat nurodo kaip mažai svarbius. Tiriamųjų grupėse statistiškai reikšmingi skirtumai nebuvo nustatyti ($p>0,05$).

2. Lyginant rezultatus amžiaus grupėse nustatyta, kad svarbiausios instrumentinės vertybės tiek 14, tiek 15 metų mokiniams yra šios: malonumai, nepriklausomybė, sąžiningumas. Mažiausiai svarbios – ambicijos, išsigelbėjimas ir kompetencijos. Svarbiausios terminalinės vertybės tiek keturiolikmečiams, tiek penkiolikmečiams yra šios: gyvenimo kokybė, draugystė. 14-os metų mokiniai dar išskiria laisvę, o 15-os metų mokiniai – savigarbą. Mažiausiai svarbios vertybės abejoms tiriamųjų grupėms – dvasinė ramybė, taika pasaulyje, keturiolikmečiai dar išskiria ir brandžią meilę. Tiriamųjų grupėse statistiškai reikšmingi skirtumai nebuvo nustatyti ($p>0,05$).

SUMMARY

Values' importance to 14 – 15 year old students

Keywords: values, family, adolescence, value orientation, instrumental values,

The object of research – values' importance to 14 – 15 year old students.

The aim of research – to determine the importance of values between 14-15 year old students.

The tasks of research:

1. To compare what values are the most important for students according to gender.
2. To compare what values are the most important for students according to age.

Hypothesis – To 14 – 15 year old girls terminal and instrumental values are more important than to 14 – 15 year old boys. To 14 year old teenagers terminal and instrumental values are more important than to 15 year old students.

Results and conclusions:

1. It was found that boys and girls appreciate the same values. The most important instrumental values are these: logic, independence, honesty. The least important are these: curiosity and ambitions. The most important terminal values for both groups are these: family's welfare, safety, true friendship. Girls also think that mature love is very important, and boys – self-esteem. Mature love for thirty percent boys seems not important at all. Social recognition and salvation to these groups seem also not important. There wasn't found statistically significant results ($p > 0,05$).
2. Results between age groups showed that the most important instrumental values for both 14 and 15 year old students are these: pleasures, independence, honesty. The least important – ambitions, salvation and competences. The most important terminal values both for 14 and 15 year old students are these: quality of life, friendship. 14 year old students also think that freedom is important, 15 year old students – self-esteem. The least important terminal values for both age groups are world peace and harmony. There wasn't found statistically significant results ($p > 0,05$).

IVADAS

Šiuolaikinės globalizacijos mastas, greitis ir raiškos pobūdis vis daugiau įpareigoja rūpintis vertybių ugdymu. Vertybės kaip sudėtingas fenomenas taip pat sukelia nemažai prieštarų ir diskusijų, kurių ašimi dažniausiai tampa vertybių prigimtis ir hierarchija, vertybių vaidmuo ir vieta žmogaus gyvenime. Mokyklose pastebėtas vertybinis abejingumas, nustota žadinti mintį apie vertybių prasmę, hierarchiją, prioritetus ir, be abejo, apie vertybių įkūnijimą ar puoselėjimą (Aramavičiūtė, 2005).

Paauglystės ir jaunystės laikotarpiu savarankiškai vertinami doroviniai, politiniai, estetiniai, profesiniai idealai, susidaro vertybių sistema, ieškoma gyvenimo prasmės (nors patys paaugliai deklaruoja priešingai). Tas vertybių aiškinimosi ir formavimosi kelias yra, beabejo, labai skirtingas ir laikui bėgant besikeičiantis.

Vertybių internalizacija prasideda nuo pat žmogaus gimimo, nesąmoningai ar sąmoningai perimant tas ar kitas vertybes. Tačiau gyvenimo patirtis rodo, kad be specialios pagalbos ar vadovavimo ji nepasiekia pakankamo lygmens. Kartu tyrimais įrodyta, kad ypač aktualu žadinti dorinių vertybių internalizaciją paauglystėje. Mat šiame amžiaus tarpsnyje vyksta intensyvi psichofizinė sklaida, kuri suponuoja tam tikrus asmenybės pokyčius (kryptingumo, aktyvumo, charakterio ir kt.). Dėl to paaugliai ima laikyti save suaugusiais ir norėtų savarankiškai spręsti iškylančius klausimus. Tačiau tam trukdo paauglių padėties prieštarumas (socialinių vaidmenų struktūros pakitimai, didėjančių aspiracijų atotrūkis nuo realių galimybių, tapatumo formavimasis, kitų ir savęs vertinimo nepakankamas adekvatumas ir kt.). Todėl paaugliams sunku ne tik suderinti savo ir kitų žmonių reikmes, bet ir išvengti aštresnių konfliktų mokykloje ir šeimoje (Martišauskienė, 2002). Iškyla **problema**: kaip paauglių išugdyta vertybių sistema padeda apspręsti dėl gyvenimo siekių.

Tyrimo hipotezė: 14 – 15 metų mergaičių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarba yra didesnė nei 14 – 15 metų berniukų. 14 metų mokiniai instrumentines ir terminalines vertybes vertina palankiau nei 15 metų mokiniai.

Darbo tikslas: atskleisti 14 – 15 metų mokinių vertybių svarbą.

Uždaviniai:

1. Palyginti 14 – 15 metų mokinių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarbą pagal lytį.
2. Palyginti 14 – 15 metų mokinių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarbą pagal amžių.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Vertybių samprata

Literatūroje vertybės sąvoka naudojama kaip pati bendriausia sąvoka žmogaus motyvacijos dispozicijoms – norams, troškimams, siekiams ir interesams apibūdinti. Jos nustato elgesio kryptį ne kaip

kažkoks konkretus planas, o kaip jėgos, traukiančios į ar stumiančios nuo konkretaus veiksmo (Vasiliauskas, 1992).

Vertybė – tai, kas sukelia nuostabą, pagarbą, kas turi vidinę vertę (Vosyliūtė, 2004). Vertybės yra svarbiausi pasaulio objektų pažinimo, įprasminimo ar tobulinimo orientyrai. Personalistų nuomone, net pačių elementariausių reiškinių neįmanoma suprasti, neatsižvelgus į jų ryšį su vertybėmis. Vertybės – „tai gyvas ir neišsenkamas determinacijų šaltinis“, - rašo E. Munje (1996). Jos padeda išskirti tai, kas gali būti artima, giminiška ar reikšminga asmenybės būčiai. „Dvasiniams asmenybės aktyvumui, kylančiam iš jos spontaniškumo, vertybės suteikia konkretų, istoriškai sąlygotą turinį bei tikslus“, - teigia mūsų filosofas B. Kuzmickas (1982) (Aramavičiūtė, 2005).

Žodis vertybė yra kilęs iš graikų kalbos. Graikų kalboje „axia“ reiškia vertybė. Vertybių terminas atsirado 1902 metais, o nuo 1904 metų E. fon Gartmanas pradėjo vartoti aksiologijos terminą. Vertybės nagrinėja etika ir pedagoginė aksiologija – (gr. axia – vertybė), vertybių teorija - mokslas, tiriantis vertybių prigimtį, vertinimo pagrindus ir kriterijus. Pasitelkiant vertybių teoriją mėginama nustatyti visuomenės bei jos istorijos reikšmę, žmogaus veiklos bei jo egzistencijos tikslą, žmogaus vertybių formavimosi pagrindus, individo vertinimo kriterijus ir kt. Šis mokslas ieško atsakymų į svarbius klausimus, kas žmogui vertinga, kurias vertybes pasirinkti prasminga. Taip pat padeda atsakyti į klausimą, kas kultūroje ar socialinėje aplinkoje, šeimos aplinkoje yra svarbiausia. Vertybių teorija iškelia daugiau klausimų ir problemų negu pateikia konkrečių atsakymų ar problemų sprendimo būdų. Tai mokslas, kuris nagrinėja vertybių funkcionavimą ir jų įsisavinimą (internalizaciją) ugdant žmogų, ugdytinio įvedimą į vertybių pasaulį.

Pasak V. Aramavičiūtės (1985), besiplėtojanti vertybių filosofija sudarė pagrindą teorijoms apie vertybes atsirasti ir kiekviena jų skirtingai interpretavo vertybės esmę bei paskirtį. Kaip teigia mokslininkė, visuomenės poreikiai yra pagrindinė vertybių atsiradimo priežastis, todėl vertybės galėtų būti daiktai ar įvykiai, kuriems priskiriamos teigiamos savybės ar idealai to, kas yra teigiama ir siektina, tačiau, ne kiekvienas objektas gali tapti nekontingenta vertybe. Kai kurie objektai būna vertybėmis tol, kol patenkinama reikmė. Išnykus poreikiui, objektas netenka vertybinės galios. Tuo autorė nori pasakyti, kad vertybė nuo niekuo neišsiskiriančio reikmens skiriasi tuo, kad ji turi nuolatinę, traukiančią prasmę. A. Čiužas ir kiti (2005) mano, jog vertybės – socialiai priimtini ir palaikomi vaizdiniai, leidžiantys susidaryti nuomonę apie tai, kas yra gėris, tiesa, patriotizmas, meilė, draugystė. B. Kuzmickas (2001) vertybėmis laiko visa, kas yra poreikių, interesų, norų bei troškimų objektai, sukeliantys vertinimo jausmus ir sprendimus. Jo nuomone, vertybės nėra daiktai nei daiktų savybės, jos yra savitikslės, jų norima ir siekiama dėl jų pačių, bet ne dėl kokių nors kitų tikslų. Pasak mokslininko, „vertybinis požiūris yra hierarchiškas, įvedantis į tikrovę teigiamo ir neigiamo, aukštesnio ir žemesnio matmenį, todėl vertybės išreiškia ne tai, kas faktiškai yra, buvo ar galėtų būti, bet tai, kas turėtų, privalėtų būti, net jei tas privalėjimas negali būti visiškai įgyvendinamas. Tačiau kaip teigia G. Beržinskas (2004), jau pati asmenybė „yra nusistatymas elgtis moraliai, nepriklausomai nuo aplinkybių“.

„Filosofijos žodyne“ vertybės yra apibrėžiamos kaip „individualiai gyvensenai ir socialiniam bendradarbiavimui būtinos taisyklės, orientavimosi modeliai, elgesio normos, kurių, kaip objektyviai galiojančių, žmonės privalo laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir kontroliuodami savo veiksmus“ (Halder, 2000).

Sąvokai „vertybė“ būdinga aprėpti daug prasmų. Filosofas M. Scheler (1989) savo visą dėmesį sukoncentravo į vertybinį pasaulį. Į visą žmogaus gyvenimą jis mėgino žvelgti per dorovinių vertybių prizmę. M. Scheler etiką L. Anilionytė (1995) apibūdina kaip „vertinimo sugebėjimo problemą“. Ši problema iškyla M. Scheler bandant paaiškinti vertybių egzistavimą. Pasak jo, vertybės egzistuoja už žmogaus, metafiziniam lygmenyje, kur vertybės yra nepriklausomos nuo empirinio individo išgyvenimo. Todėl pagrindinė autorės problema yra, kaip vertybes pasiekiamos žmogui, kaip jos jame skleidžiasi ir tampa jam žinomos. Dažnai M. Scheler vertybių etika yra apibūdinama kaip emocionaliojo teorija. Autorius aiškiai atskyrė dvi pasaulio suvokimo ir jo išgyvenimo sritis: emocinaliąją bei racionaliąją, kokybinį pranašumą suteikdamas emocinaliajai. M. Scheler emocionalumo nuomonė labai išsiskiria nuo iki tol šią temą nagrinėjusių autorių dvasios apibrėžimų, kur protas ir jautimai buvo neatsiejami pradai žmogaus gyvenime. Ši nuomonės išsiskyre tuo, kad savybes, kurios kitų mokslininkų buvo priskiriamos protui, M. Scheler priskyrė jas emociniam gyvenimui. Todėl būtina kitaip interpretuoti emocionalumo apibrėžimą nei iki tol. Todėl autorius jausmams suteikia tam tikrą prasmingų išgyvenimų reikšmę, nepriklausančią nuo grynujų jutiminių būsenų. Tačiau neigdamas proto funkcijas bei jam priskiriamą pažintinį vaidmenį, mokslininkas susiduria su būtinybe perteikti vertybių kognityvinę funkciją, t. y. pateikti būdą, kaip žmogus gali pažinti vertybes, nesivadovaudamas protu.

M. Scheler (1989) pateikia dvi vertybių egzistencijos formas: vertybės egzistuoja kaip idealūs objektai ir kaip reali apraiška konkrečiame objekte. Idealieji vertybės požymiai neatskleidžia vertybės fenomeno specifikos, todėl ją atskleisti turi emocinis vertybių jautimas subjekte. Nors M. Scheler išskiria dvi vertybių egzistencijos formas, tačiau autorius didesnę dėmesį sutelkia tik į idealųjį vertybių buvimą, nes reali vertybių būtis susijusi su žmogiškąja egzistencija, kuri yra laikina, kintanti ir neesminė. Todėl tam, kad gyvuotų vertybė, santykis su subjektu nėra būtinas. Autoriaus manymu, atsisakydamas subjekto, jis išvengia vertybių subjektyvizmo, tokiu būdu atirasdamas vertybių objektyvumą.

S. Šalkauskis (1991) vertybes aiškina lygindamas jas su gėrybėmis. Gėrybė – tai visa materialinė kultūra, sukurta sutelkus žmonių pastangas: mokslas, įstatyminė bazė, menas, religija. Gėrybė - žmogaus aktyvios veiklos rezultatas, todėl iškyla klausimas, kuo vertybės skiriasi nuo gėrybių. S. Šalkauskis (1991) į vertybes ir gėrybes žvelgia iš ugdymo pozicijos, nes jame glūdi ugdomoji vertybių prasmė, tai auklėjimo tikslas. Gėrybė – tai mokymo turinys, be kurio neįmanoma skiepyti ugdomųjų vertybių. Indivui vertybėmis tampa tik subjektyviai reikšmingos, kai jo gyvenimo tikslus, poreikius atitinkančios mokymo gėrybės. Taigi gėrybė, kol ja žmogus nesusidomi, neįsisąmonina kaip tikslo, yra potenciali vertybė, o tikslas kyla žmogui brandimo laikotarpiu per jausmus ir valią. Šeimos auklėjimo tikslas – gėrybes paversti vertybėmis, t.y. gėrybės turėtų tapti subjektyviai reikšmingos veiklos ir elgesio motyvu.

B. Kuzmickas (1982) išskiria realiąsias ir idealiąsias vertybes, nes asmenybės elgesys yra nevienareikšmis. Tokiu pat principu galima traktuoti ir dorovės funkcijas, ko pasekoje dorovinių vertybių sąvoka yra labai plati. Dorovinių vertybių apibrėžimą sunkina tai, kad negalime išskirti tokių faktų, tokių žmonių poelgių ar jų bruožų, kuriuos galėtume apibūdinti vien kaip „dorovinius faktus“, kurių visuomeninė paskirtis yra būti dorovinio vertinimo objektu. Dorovinio vertinimo objektas yra ne daiktai, bet individai, jų tarpusavio santykiai, individualūs poelgiai bei veiksmai, mintys, norai ir ketinimai, kurių turinyje nėra ko nors specifiskai dora. Tai yra asmeniniai, bendradarbiavimo ir kitokie žmonių santykiai, taip pat atitinkami poelgiai bei ketinimai, kurie yra doroviškai reikšmingi tik tiek, kiek yra ar gali būti vertinami dorovės normų bei idealų požiūriu. Svarbiausioji ir būtina sąlyga žmonių veiksams vertinti dorovės požiūriu yra savavališkas ir laisvas jų atlikimo pobūdis. Už šiuos poelgius individas yra asmeniškai, doroviškai atsakingas. Apibendrinat galima pasakyti, kad norint atlikti vertinimą pagal dorovę reikia atsižvelgti į žmonių poelgius padarytus laisva valia ir sąmoningai, tai yra suvokiant ką darant ir kokios pasekmės gali būti atliktus tam tikrus veiksmus, taip pat, mintys, troškimai. Žinomas vokiečių filosofas M. Scheler (1989), skirdamas hedonistines, gyvenimo, dvasios ir religines vertybes, dorovinių vertybių iš šiame kontekste neaptinka. Žmonių dorovingumo klausimui, M. Scheler požiūriu, didelę įtaką daro santykis su kitokiomis vertybėmis. Norint, apibrėžti dorovines vertybes, reikia nepamiršti, kad jos materealizuoja laisvais, nuo nieko nepriklausomais žmonių poelgiais, kuriuose galima išskirti du komponentus: natūralųjį („daiktiškąjį“), arba realųjį, ir idealųjį.

V. Aramavičiūtės (1998) teigimu itin didelę reikšmę vertybėms turi įsitikinimai. Vaikas, vadovaudamasis įsitikinimais, mokosi veikti, elgtis, gyventi pagal vertybes.

A. Halder (2002) vertybės - orientavimosi modeliai, objektyviai galiojančios, elgesio taisyklės, kurių žmonės turi laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir stengdamiesi sukontroliuoti savo veiksmus. Autorius akcentuoja vertybių neišvengiamumą, privalomumą ir besąlygišką dorovinių vertybių laikymąsi.

Pasak B. Bitino (2000), vertybės sąvokoje reikia išskirti du aspektus, kurie padėtų geriau jas suprasti. Pirma, vertybė yra tikrovės objektų socialinis reikšmingumas, papildantis jų egzistencinį ir kokybinį apibūdinimą. Šiuo aspektu vertybė yra visa, ką žmonės vertina, kas jiems svarbu. Antru aspektu vertybė yra apibūdinama, kaip subjekto požiūris į objektyviai egzistuojančią realybę, išreiškiamas jo vertybinėmis orientacijomis, socialinėmis nuostatomis, asmenybės savybėmis. Šie aspektai, vertybių įsisąmoninimo procese, atitinka auklėjimo turinį, išreiškiamą tėvų ir vaikų lygmenimis, šio turinio socialinį ir psichologinį parametrus.

Bendriausią auklėjimo esmę išreiškianti asmenybės vertybė jos dvasingumas. Galime teigti, kad dvasingumas yra asmenybės tobulumo išraiška. Šiandien, matyt, nėra aktualesnio socialinio pedagoginio uždavinio, negu jaunosios kartos rengimas gyventi demokratiškoje visuomenėje. Gera žinoma, kad gyvendami demokratiškoje santvarkoje turime ir atitinkamai elgtis, ugdyti vaikams visuomenės nario

gebėjimą reguliuoti savo elgseną, kad nevirstų prievarta kitų visuomenės narių atžvilgiu. Todėl galima teikti, kad tikras dvasingumas - tai aktyvus asmenybės santykis su tikrove, kūrybiškumo ir reiklumo sau vienovė.

Vertybės - tai išgyvenimais, įsitikinimais ir patirtimi pagrįsti žmogaus prioritetai, kuriais vadovaujamasi gyvenime. Žmogaus veiksmus, jo elgesį lemia vertybės, jos daro įtaką ne kuriai nors siaurai jo racionalaus mąstymo sričiai, o visai asmenybei: emociniams išgyvenimams, pažiūroms, įsitikinimams, nuostatoms. Vertybės, kaip labiausiai apibendrinta sąvoka, integruodamos atskiras savybes į visumą, nuolat yra pedagogų - tyrėjų ir pedagogų - praktikų dėmesio centre. Šeimai keliamas uždavinys organizuoti auklėjamąjį procesą racionalaus pažinimo ir emociniu – vertybiniu lygmeniu.

Apibendrinami įvairių autorių pažiūras į vertybes, galima teigti, kad vertybių apibrėžimas yra sudėtingas, nevienareikšmis, nes jis neatskiriama susijusias su išoriniu pasauliu, žmogų jaudinančiais ekonomikos, kultūros, religijos, politikos klausimais, o kartu su jo pastangomis tą išorės pasaulį padaryti sau artimą, jauką, geidžiamą. Todėl vertybes apibūdinančiuose sąvokose stengiamasi pabrėžti jų priklausomybę nuo subjekto individualių motyvų, nuo jo poreikių, interesų, siekių, idealų, įsitikinimų, troškimų ir kt. Vertybėse atsispindi žmogaus esmė - visa tai, kuo jis gyvena, gyvenimo būdas, t. y. vertybės glūdi žmogaus sąmonėje. Tai galima įvardyti kaip prioriteto teikimą tam tikriems materialiams ar dvasiniams objektams. Šiuo požiūriu vertybė yra visa, kas žmogui svarbiausia, reikšmingiausia socialiniu, psichologiniu, doros požiūriu, pageidaujami objektai, būsenos, tikslai ar elgesio būdai, taikomi kaip normatyviniai standartai.

R. Vasiliauskas (1992) pabrėžia, kad autoriams, aptariantiems vertybių turinį ir iš jo išskiriantiems vertybių rūšis, didelę įtaką daro jų filosofiniai įsitikinimai, o taip pat laikmečio, žmogaus poreikiai.

1.2. Vertybių rūšys ir klasifikacija

Didžiausią įtaką vertybių formavimąsi turi asmeninė patirti, taip pat supratimas savo poreikių ir jų lyginimas su aplinkos objektais. Daiktai, reiškiniai ar žmonės, kurie tiesiogiai patenkina, padeda patenkinti arba spėjama, jog ateityje patenkins asmenybės materialinius ar dvasinius poreikius, laikomi vertybėmis. Ir priešingai, poreikius patenkinti kliudantys objektai laikomi nevertingais ir žalingais.

Vertybės skirstomos į tris rūšis:

- poreikius tenkinantys objektai;
- priemonės vertybiniam objektams pasiekti;
- sąlygos vertybiniam objektams pasiekti tam tikromis priemonėmis.

Vertybės yra skirstomos į pagrindines ir nepagrindines, aukštesnes ir žemesnes, tikrąsias ir įsivaizduojamas. Pagrindinėmis laikomos gyvenimo, estetinės, dorovinės, politinės, pažintinės, religinės vertybės. Filosofo N. Hartmann požiūriu, dvasinių vertybių pasaulį sudaro etinės, estetinės, pažinimo vertybės. Jo kolega M. Scheler (1989) skyrė hedonistines, gyvenimo, dvasios ir šventybės vertybės, dorovinių neberasdamas. Kiekviena bendroji vertybių kategorija gali būti skaidoma į specialesnes vertybės. Gyvenimo vertybių kategorijoje randa vietą ir laimė. Žmogaus gyvenimo pilnatvės ir laimės vertybė yra aukščiausioji vertybė. Vertybės tampa vertybinėmis orientacijomis, kai atsiranda tų vertybių siekimas.

B. Bitinas (2000) teigia, kad vienas svarbiausių ugdymo tikslų yra dorinis ugdymas, kuriame pagrindinį vaidmenį vaidina vertybių perdavimas. Jis išskiria tris vertybių lygmenis. Pradinį, kai vertybės dalyvauja asmens socializacijos procese. Antrą, kai vertybės tampa ugdymo tikslu. Trečias, kai patys mokiniai vertina vertybes, sprendžia apie jų reikšmingumą ir vertingumą.

Asmeninė vertybių sistema yra nuolat kintanti ir parodanti įvairius pokyčius, kurie pasireiškia asmenybės ir aplinkos tarpusavio santykiuose. Tačiau, jeigu vertybių sistema būtų visiškai nekintanti, būtų neįmanoma jokie pokyčiai. Nors konkrečioje socialinėje aplinkoje egzistuoja ta pati vyraujanti vertybių sistema, tačiau skirtingose grupėse ar skirtingų individų sąmonėje gali keistis vertybių sistemos.

Anot, Dibley ir Baker (2001), M. Rokeach 1973 metais iškėlė mintį, kad vertybės padeda suprasti elgseną ir pateikė tokį vertybių apibrėžimą: „tvirtas tikėjimas, kad tam tikras elgesys ar egzistavimo būseną yra asmeniškai arba socialiai labiau pageidautina, nei kita tam priešinga elgsena ar egzistavimo būseną“. M. Rokeach (1980) pateikė tokį instrumentinių ir terminalinių vertybių modelį:

Instrumentinės vertybės	Terminalinės vertybės
Ambicijos	Brandi meilė
Atlaidumas	Draugystė
Atsakingumas	Grožio pasaulis
Gabumas	Savirealizacija
Intelektualumas	Išmintis
Disciplinuotumas	Išsigelbėjimas
Kūrybingumas	Sveikata
Linksmumas	Laimėjimai
Logiškumas	Laisvė
Mandagumas	Lygybė
Mylintis	Malonumas
Nepriklausomybė	Nacionalinis saugumas
Paklusnumas	Gyvenimo kokybė
Paslaugumas	Savigarba
Plataus mąstymo	Socialinis pripažinimas
Sąžiningumas	Šeimos saugumas
Smalsumas	Taika pasaulyje
Švarumas	Dvasinė ramybė

1 pav. Instrumentinės ir terminalinės vertybės pagal **Rokeach** (Puzinavičius, 2005)

Anot A. Suslavičiaus ir G. Valicko (1999) vertybės bandomos klasifikuoti įvairiai; nepaisant koks klasifikavimo kriterijus pasirenkamas. Kaip teigia V. Ivanauskienė (2000), pačios svarbiausios individo gyvenimo vertybės sietinos su konkrečiais gyvenimo poreikiais, jo patirtimi, o ypač idealais, nes žmogus

yra: gyvas organizmas, sociumo dalis, dvasinio pasaulio dalis, ieškanti gyvenimo prasmės ir idealų, kurio vystymuisi, augimui ir adaptavimuisi reikalingi kiti žmonės, žmonių grupės. Todėl pagrindines socialines vertybes skirsto taip:

- egocentrinės vertybės: sveikata; materialinė gerovė; malonumai; pilnas įspūdžių, aktyvus gyvenimas;
- sociocentrinės vertybės: šeimos gerovė; tikra draugystė; visuomenės pripažinimas;
- ideocentrinės vertybės: pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms (V. Ivanauskienė, 2000).

A. Jacikevičius (1995) teigia, kad yra trijų rūšių vertybės: poreikius tenkinantys objektai; priemonės vertybiniam objektams pasiekti; sąlygos vertybiniam objektams pasiekti tam tikromis priemonėmis.

Kaip matome iš pateiktos medžiagos vertybės yra labai sunku suklasifikuoti vienodai, nes kiekvienas mokslininkas renkasi skirtingus kriterijus pagal kuriuos jis tai daro.

1.3. Vertybinė orientacija, jos rūšys ir funkcijos

Vertybės iš prigimties gali būti materialios ir nematerialios. Jos apima kiekvieną objektą į kurį individas gali reaguoti, susidaryti požiūrį (orientaciją). Vertybės apima įsitikinimus, veiklą, nuomones, moralines normas, savireguliaciją, visuomeninę nuomonę. Visuomeniniu požiūriu vertybės gali būti apibrėžiamos, kaip detalus, besąlygiškas suvokimas, pasireiškiantis, kaip būdas ar poveikio priemonė, įtakojanti planingą ir direktyvią (pagrįstą nurodymais) individo elgseną. Vertybių perdavimo procesas yra susijęs su ryškiausiomis politinėmis orientacijomis, religiniu įsitikinimu ir gyvenimo stiliumi. Kokias vertybes pasirenka žmogus, kokioms vertybėms jis teikia pirmenybę, tokia ir jo vertybinė orientacija (Vosyliūtė, 2004).

Pasak V. Žemaičio, vertybinė orientacija yra asmens atsidavimas vertybėms, tam, kas kelia nuostabą, pagarbą, pasigėrėjimą. Labai svarbu, kokias vertybes renkasi žmogus ir kokioms vertybėms jis teikia pirmenybę. Vertybinės orientacijos yra svarbiausias asmenybės struktūros komponentas (Žemaitis, 2005).

L. Jovaiša (2007) vertybinę orientaciją apibūdina kaip išugdytą sąmonės gebėjimą reguliuoti veiklą ir elgesį pagal įsitikinimus, dorovines normas, gyvenimo perspektyvas bei atskirti tai, kas nevertinga, priešiška asmenybės ir visuomenės gyvenime (Jovaiša, 2007).

Vertybinė orientacija — žmogaus vaizdinys apie svarbiausius gyvenimo tikslus ir priemones jiems pasiekti. Tai vertinantis vaizdinys, nukreiptas į vertybę, nes vertybės — tai objektai, reiškiniai, savybės, būsenos, o vertybinė orientacija - sąvoka, nurodanti asmens kryptingumą, tų vertybių atžvilgiu (Goštautas, 2003).

Vertybinės orientacijos susiformuoti padeda vertybių sistemos pagrindas. Jos yra labiau nutolusios nuo poreikių, nes su jais jos siejasi per vertybines mintis ir vaizdinius. Jų objektai būna ne tik materialūs, ekonominiai, bet ir dvasiniai, filosofiniai, religiniai, politiniai, etiniai ir estetiniai reiškiniai. Atskirų asmenų ar grupių vertybinės orientacijos dažniausiai perimamos iš tos kultūros visuomenės, kuriai žmonės arba

grupės priklauso. Tačiau atskirų asmenų vertybinių orientacijų sistemos turi daug skirtumų, priklausančių nuo grupių, kuriose jie veikia (šeimos, darbo, mokyklos, organizacijos, religinės bendruomenės ir kt.), nuo asmenybės gabumų ir sugebėjimų, nuo profesinės veiklos ypatybių ir kt.

Vertybinių orientacijų skirtumai priklauso ir nuo amžiaus (vaikų, jaunuolių, senyvų žmonių), ugdymo turinio, masinės informacijos sklaidžiamų (grupinio spaudimo) nuostatų ir kitų vidinių bei išorinių sąlygų.

Neproduktyviosios ir produktyviosios vertybinės orientacijos. Garsusis amerikiečių psichologas E. Fromm (1990) savo kūrinuose kėlė žmogaus veiklos konstruktyvumo idėją. Kaip ir kiti psichologai humanistai, mokslininkas tikėjo, kad žmogus gimsta gražus ir geras, tik vėliau netinkami, nekonstruktyvūs tikslų siekimo būdai gali jį nukreipti destruktivumo linkme. Mokslininkas pateikia net kelias neproduktyvias orientacijas.

Imlioji vertybinė orientacija. Imlioji (receptive) vertybinė orientacija. Šios orientacijos žmogui būdingas įsitikinimas, kad visko, kas yra gera, šaltinis glūdi išoriniame pasaulyje. Trokštamo dalyko įsigijimas prilygsta jo paėmimui iš išorinio pasaulio. Nesvarbu, ar tas trokšamas dalykas yra materialus daiktas ar jausmas, - vienintelis būdas jį įsigyti yra paaimti. Daikto paėmimas šios orientacijos žmogui nereiškia jo atėmimo ar pasisavinimo. Tai greičiau dovana arba pagalba. Imliosios orientacijos žmogus yra itin priklausomas nuo kitų žmonių. Tai pasakytina ir apie emocinius santykius. Imlioji vertybinė orientacija yra neproduktyvi, kadangi šiuos orientacijos žmogus ne tik neugdo, bet ir slopina savąsias kūrybines galias, nes sąmoningai yra įsitikinęs, kad jo reikmes turi tenkinti kiti. Imliosios orientacijos žmonių laikysena yra optimistiška, kol neiškyla grėsmė likti be paramos. Tokios orientacijos žmogus yra itin priklausomas nuo kitų žmonių. Tai pasakytina ir apie emocinius santykius. Meilė imliosios orientacijos žmogui reiškia būti mylimam. Tokia nuostata skatina pasyviai laukti įsivaizduojamo „stebukladario“, „gelbėtojo“ ir neorientuoja į jausmų abipusiškumą. Vertybinė orientacija yra neproduktyvi, nes šios orientacijos žmogus ne tik kad neplėtoja savo kūrybinių galių, bet dar ir slopina jas, sąmoningai įsitikinęs, kad jo reikmes turi tenkinti kiti. Toks žmogus tik tol yra optimistiškai nusiteikęs, kol neiškyla grėsmė likti be paramos.

Išnaudotojiška vertybinė orientacija. Išnaudotojiška (exploitative) vertybinė orientacija. Imliosios ir išnaudotojiškos orientacijos žmogaus išeities taškas yra tas pats: įsitikinimas, kad visų gėrybių šaltinis yra išorinis pasaulis, ne jie patys. Tačiau skiriasi tų gėrybių įsigijimo būdai. Išnaudotojiškos orientacijos žmogus nėra linkęs „laukti iš gamtos malonių“. Jis atima jas. Džiaugsmą jam teikia ne atimtas daiktas, bet ir pats atėmimo procesas, nes jis asocijuojasi su savosios kompetencijos pajautimu. Kraštutinis imliosios orientacijos žmogus yra patologinis vagis - kleptomanas, kuriam pasigėrėjimą kelia pavogti daiktai. Net ir turėdamas pinigų daiktams nusipirkti, jis juos vagia. Mylėti tokiam žmogui reiškia atimti, paveržti. Imliosios orientacijos žmonėms būdingas pasitikėjimas, optimizmas, o išnaudotojiškos – įtarumas, cinizmas, pavydas, nes juos džiugina tik tie daiktai, kurios jis gali atimti iš kitų. Jie pervertina tai, ką turi kiti, ir nepakankamai vertina tai, ką turi patys.

Kaupimo vertybinė orientacija. Kaupimo (hoarding) vertybinė orientacija. Šios orientacijos asmenų skiriamasis požymis ne norimų daiktų įsigijimo būdas, o jų laikymas ir kaupimas. Toks žmogus net nenori ką nors nauja įsigyti, kaip ir nenori prarasti jau turimų daiktų. Įprastiniai daiktai jam sukuria saugią aplinką. Visa, kas nauja — daiktas arba idėja, kelia grėsmę. Kaupimo orientacijos asmuo yra tipiškas konservatorius, aktyviai besipriešinantis naujovėms. Daikto netektis jam kelia grėsmę, nes iliuzinėje gynybos sienoje ji reiškia spragą. Į gynybos sienos sukurtą erdvę sunku prasiskverbti, bet sunku iš jos ir ištrūkti. Todėl ir apsikrauna kaupimo orientacijos žmogus senais, nereikalingais daiktais. Ką nors išmesti jam sunku. Daiktai apipinami prisiminimais. Taupymas jam – dorybė. Eikvojimą jis mato visur ir laiko tai pavojingu dalyku.

Kaupimo orientacijos žmogus ne tik nieko neišleidžia iš savosios gynybinės erdvės ir nieko neįsileidžia į ją, bet nepakenčia ir pačios gynybinės erdvės pokyčių. Todėl jis visada pedantiškai tvarkingas. Kaupimo orientacijos žmogus piktinasi, jei daiktas ne vietoje padėtas arba jis padėtas ne taip kaip anksčiau. Perdėtas tvarkingumas atlieka pasąmoninę išorinio pasaulio kontrolės funkciją. Įspūdis, kad gali valdyti išorinį pasaulį, mažina bejėgiškumo jausmą ir kartu patenkina saugos poreikį. Bet čia ir slypi kaupimo orientacijos žmogaus neproduktyvumas. Jis nieko nesukuria. Toks žmogus vengia prasmingai spręsti problemą, įsikibęs laikosi senų, tų pačių dalykų ir tiesų ir taip susikuria pastovumo bei saugios aplinkos iliuziją. Kaupimo orientacijos žmogus siekia kontroliuoti ne tik daiktus, bet ir laiką. Jam būdingas įkyrus punktualumas. Meilė kaupimo orientacijos žmogui reiškia turėjimą. Jei toks žmogus meilės objektą jau turi, jis „padedą“ jį į jam skirtą vietą, aiškiai apibrėžia jo funkcijas. Taip meilės objektas sutapatinamas su bet kuriuo kitu turimu objektu. Kaupimo orientacijos žmogui jis įdomus tik tiek ir tuo, kad jis jį turi. Tada saugu. Priešingu dvasinis artumas reiškia grėsmę, todėl kaupimo orientacijos žmogus vengia bendrauti, laikosi nuošaly.

Rinkos vertybinė orientacija. Rinkos (market) vertybinė orientacija. Šios vertybinės orientacijos skiriamasis požymis – savęs traktavimas kaip objekto, kaip prekės. Svarbiausias rinkos orientacijos žmogaus tikslas – būti paklausiam. Norint turėti paklausą, reikia žinoti, ko rinka tam tikru laikotarpiu pageidauja iš žmogaus – objekto. Rinkos orientacijos neproduktyvumas akivaizdus. Esant tokios orientacijos, stengiamasi parodyti tokias savo savybes, kurias greičiausiai galima parduoti, t.y. tas, kurių poveikis greičiausias ir didžiausias. Kitos savybės, kurios geriausiai atskleistų vidines galias ir leistų asmenybei prasmingai tobulėti, ignoruojamos, laikomos nereikšmingomis. Rinkos orientacijos žmogus sielojasi, jei neturi to, ko reikalauja rinka. Paklausumas, madingumas turi tiesioginės įtakos žmogaus prestižui.

Todėl, jeigu žmogus paklausus, jis ir vertina save gerai, jei ne – išgyvena menkavertiškumą. Nelaimė tik, kad savoji vertė grindžiama išoriniais atsitiktiniais požymiais. Dar didesnė nelaimė, kad rinkos dėsniai dažnai kinta, paklausos objektai keičiasi. Tai reiškia, kad rinkos diktuojami dalykai, pagal kuriuos žmogus vertina save, po kurio laiko tampa beverčiai. Svarbios tampa kitos savybės. Taigi žmogaus savęs vertinimo pagrindas yra netvirtas, jis priklauso nuo atsitiktinių, kintančių išorinių aplinkybių. Tai daro žmogų bejėgį, nerimastingą.

Produktyvioji vertybinė orientacija. Produktyvioji vertybinė orientacija. Tai ir orientacija, ir idealas. Produktivumas suprantamas kaip gebėjimas panaudoti savąsias kūrybines jėgas, savyje glūdinčias galimybes. Kad taip įvyktų, žmogus turi būti laisvas. Dažnas laisvę suprantą kaip galėjimą elgtis kaip tinkamas. Tai - veiksmų laisvė. Daugelis ją sutapatina su savivale. Bet laisvė reiškia ir buvimą nepriklausomam nuo ko nors. Individas gali būti savųjų silpnųjų, įpročių belaisvis. Ne produktyviosios orientacijos žmogus nėra laisvas. Toks asmuo įsitikinęs, kad viskas, kas gera, yra ne jame. Jis bijo visko, kas nauja, vadinasi, ir naujos minties.

Paprastai žodis „produktyvumas“ asocijuojasi su žodžiu „kūrybiškumas“, todėl manoma, kad jis tinka tik menų srityje. Bet menininkas lygiai taip pat gali būti kūrybiškas arba ne, kaip ir bet kuris kitas žmogus. Produktivumas yra savybė, kurią kiekvienas žmogus gali turėti, jei tik jis neuždaro tos savybės į gilų požemį. Žmogus yra ne vien tik protaujanti socialinė būtybė. Jis – ir kurianti būtybė.

E. Fromm (1990) produktyvumu vadino sugebėjimą panaudoti savo kūrybines galias bei išvystyti gabumus, galinčius atsiskleisti daugelyje žmogaus veiklos sričių. Todėl jau šeimoje turi būti ugdoma kūrybiška, laisva asmenybė, kuri paprastai sugeba realizuotis, yra svarbi, veikli, savarankiška, atkakli, jautri grožiui.

Skiriamos dvi pagrindinės vertybinių orientacijų funkcijos: vertybinės orientacijos leidžia individui užimti savąją poziciją gyvenime, tapti autonomine asmenybe; vertybėmis motyvuojama individo veikla ir elgesys.

Skiriami trys vertybinių orientacijų komponentai:

- 1) emocinis arba jausminis komponentas, kurį sudaro individo išgyvenami jausmai, kai jis vertina vieną ar kitą poelgį ar veiksmą;
- 2) kognityvinis komponentas akcentuoja tai, kaip individas konceptualizuoja gerą ir blogą, ir kaip jis apsprendžia vienaip ar kitaip elgtis;
- 3) elgesio komponentas, kuris parodo kaip individas elgiasi realioje situacijoje (Ivanauskienė, 2001).

Paauglystė yra pasirengimo būti atviriems patirčiai laikotarpis. Vienas svarbiausių pasikeitimų paauglystės laikotarpyje yra perėjimas prie asmeninės, unikalios individualios pažiūros bei vertybinių orientacijų sistemos. Tačiau ne visų paauglių vertybių sistema tampa unikali. Daugelis jų tiesiog mechaniškai kartoja savo tėvų pažiūras: vertybes, įsitikinimus. Tie, kuriems nepavyksta susiformuoti vertybių sistemos, paprastai yra labai gynybiški. Jie saugo save nuo naujos gyvenimiškos patirties ir nuo tolesnio tobulėjimo, negali pasinaudoti savo pačių patirtimi ir realistiškai įvertinti savo galimybių (Aramavičiūtė, 2002).

1.4. Vertybinių orientacijų raiška paauglystėje ir jų ugdymas šeimoje

Paaugliai - imliausia visuomenės dalis, atkartojanti tėvų, kaimynų, giminių gyvenimą, tačiau diegiamas vertybes interpretuojanti ir pritaikanti dinamiškai dabarčiai kitaip. Kiekvienas individas yra linkęs į moralinius ir religinius išgyvenimus, tačiau jaunam žmogui sunku išsiugdyti aukščiausias žmonijos

vertybes. Asmenybės formavimasis neatsiejamas nuo vertybių kūrimo. Žmogų, jo pasaulio suvokimą ir socialinę realizaciją įtakoja be galo daug įvairių reiškinių, tačiau dauguma mokslininkų sutaria, kad tokį formavimąsi gana paprasta suskirstyti į etapus, kurių kiekvienas išskirtinai svarus, turintis savų specifinių bruožų. Šie etapai: vaikystė, paauglystė, jaunystė ir branda (Legkauskas, 2001).

Šiais laikais tėvai per savo rūpesčius ir darbus mažai laiko ir priežiūros skiria savo vaikams, todėl paaugliai gyvena pernelyg rizikingai – alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas, ankstyvi lytiniai santykiai – tapo viena svarbiausių problemų sveikatos apsaugos sistemoje, socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Anot I. Kono, kiekvienas elgesys yra lyginamas su kažkokia norma. Mokslininkas teigia, kad problematiškas elgesys dažnai vadinamas deviantiniu, nukrypstančiu. Kai antisocialinis elgesys pasireiškia nežymiai, jis vadinamas teisės pažeidimu, o kai socialinėms ir kultūrinėms normoms nusižengiama rimtai ir už tai atsakoma pagal Baudžiamojo kodekso straipsnį, vadinama nusikaltimu. Tokiais atvejais kalbama apie delinkventinį (pažeidžiantį teises) ir kriminalinį (nusikalstantį) elgesį (Petrulytė, 2001).

Taip pat populiari paauglių problema – šiuolaikinės technologijos. Pastebima, kad dėka šios šiuolaikiškos technikos prastėja daugelio paauglių miego kokybė. Vis daugiau paauglių nesiskiria su savo mobiliaisiais telefonais net ir miego metu, žinučių rašymas tapo įprastu jaunimui, net ir tada kai kiti sau „saldžiai pučia į ūsą“. Paaugliai daug laiko praleidžia prie kompiuterių žaisdami internetinius žaidimus arba skaitinėdami ne vaikiškus straipsnius. Patogus būdas tėvams „atsikratyti“ vaikų leisti jiems žaisti kompiuterinius žaidimus.

Priimdamas savo tėvų pažiūras arba vyraujančias kultūrines pozicijas, paauglys gali gyvenimą pajusti tik netiesiogiai. Paauglys, kuris tobulėja ir lieka atviras naujai patirčiai, gali matyti gyvenimą visai kitaip. Remdamasis savo paties reakcijomis, jis gali surasti kūrybiškus socialinių problemų sprendimus, kurie skiriasi nuo ankstesnių kartų sprendimų. Taip atvirumas patyrimui leidžia keistis ne tik pačiam individui, bet ir visai visuomenei (Žukauskienė, 1996).

Paauglystės amžiaus tarpsnyje, dėl jo egocentriško mąstymo, į moralės problemą paauglys gali pažvelgti iš įvairių pusių. Paauglys pradeda abejoti taisyklėmis, jas tikrina, keičia. Juo labiau, kad gyvenime pasitaiko atvejų, kai taisyklės prieštarauja viena kitai. Vienuolikos metų vaikas pradeda suprasti, kad taisyklės - tai žmonių susitarimai, kuriuos prireikus galima keisti. Paauglys atsisako aklai paklusti autoritetams. Jo manymu, kiekvienas turi teisę būti teisingas ir gerbiamas (Vosyliūtė, 2004).

Kita vertus, nors kiekvienu amžiaus tarpsniu individui internalizuojant vertybes dalyvauja visi trys minėti komponentai, bet jų statusas šiame procese skiriasi. Vadinasi, tik paauglystėje ir ankstyvojoje jaunystėje individas gali giliau įsisąmoninti vertybes, pasiekti įsisąmonintos vertybių internalizacijos lygį, sietiną su vertybių esmės suvokimu ir įprasminimu. Paprastai šitokio virsmo galimybė jaunystėje dažniausiai aiškinama pastarojo amžiaus asmens jautrumu ir imlumu dvasinių vertybių, idealybės siekimu, taip pat didesniu laisvos ir autentiškos saviraiškos poreikiu (Aramavičiūtė, 2002).

Anot G. Navaičio (2001), šeima – svarbiausias veiksnys, nulemiantis vaiko asmenybės tapimą, pagrindinis vertybių ir elgesio normų perteikėjas. Šeimos ryšiai, tėvų santykiai su vaikais pastarajam yra

pirmasis ir įtaigiausias bendravimo modelis, nes tai pirma socialinė grupė į kurią vaikas patenka ir gali stebėti esamus modelius, tėvus galima įvardyti, kaip pastoviausius modelius, palyginus su kitais modeliais, o be to tėvai yra santykinai stipriausi ir galingiausi modeliai, nes patenkina vaiko poreikius. Vaikas siekia priklausyti šeimai ir drauge tapti savarankišku. Šis savarankiškas atsiskyrimo nuo šeimos poreikis ypač sustiprėja paauglystėje.

V. Aramavičiūtė ir E. Martišauskienė (2002) teigia, jog ne visų paauglių vertybių sistema tampa unikali. Daugelis jų tiesiog mechaniškai kartoja savo tėvų pažiūras, vertybes, įsitikinimus. Tie, kuriems nepavyksta susiformuoti vertybių sistemos, paprastai yra labai gynybiški. Jie saugo save nuo naujos gyvenimiškos patirties ir nuo tolesnio tobulėjimo, negali pasinaudoti savo pačių patirtimi ir realistiškai įvertinti savo galimybių. Šiai nuomonei pritaria ir R. Želvys (1994), kuris teigia, jog vaikystės patyrimo ir asmeninių tikslų, vertybių, samprotavimų sąveika leidžia paaugliui surasti savo vietą visuomenėje, suvokti savo identiškumą. Esant neapgalvotam savo identiškumo supratimui, paauglys nė negalvodamas priima tiek jam siūlomus vaidmenis, tiek ir tėvų vertybes plačiu mastu, neieškodamas alternatyvų ar aklai kopijuodamas kitą asmenį. Eksperimentuodamas su keliomis alternatyvomis ir atidėliodamas sprendimus individas gali pasiekti jaunystės ar net vidutinį amžių, vis dar neturėdamas susiformavusių pažiūrų, nepasirinkęs gyvenimo stiliaus, nesuformavęs savo vertybių sistemos.

Priimdamas savo tėvų pažiūras arba vyraujančias kultūrines pozicijas, paauglys gali gyvenimą pajusti tik netiesiogiai. Paauglys, kuris tobulėja ir lieka atviras naujai patirčiai, gali matyti gyvenimą visai kitaip. Remdamasis savo paties reakcijomis, jis gali surasti kūrybiškus socialinių problemų sprendimus, kurie skiriasi nuo ankstesnių kartų sprendimų. Taip atvirumas patyrimui leidžia keistis ne tik pačiam individui, bet ir visai visuomenei (Žukauskienė, 1996).

Šeimos gyvenime tiesiogiai ir akivaizdžiai reiškiasi visi asmenybės, jos sąmonės savitumai. Dėl to čia glūdi ne tik bendravimo prielaidos, bet ir galimybės suvokti bei praktiškai kaupti visuomeninių santykių patirtį. Šeima vaikui – pati geriausia aplinka išryškinti ir tvirtinti specifinius polinkius, potencines galias. Bendravimo šeimoje įtakos negali pakeisti jokios dirbtinės pedagogikos priemonės. Tik tėvų bendravimo praturtintas vaikas iš šeimos židinio pasisemia dvasinės stiprybės visam gyvenimui. Tėvai negali palikti vienų vaikų spręsti savo problemas, turi mokėti „augti“ su jais ir pagal amžiaus tarpsnius keisti elgesį (Miškinis, 2003).

Moralinės (etinės) vertybės yra susiformavusios vaikystėje, vaikams imant pavyzdžius iš tėvų, mokytojų ir kitų autoritetą turinčių žmonių. Sąžiningumas, geranoriškumas, atsakomybė ir patikimumas yra išmokstami šeimoje. Vaikams augant, jų pasitikėjimas suaugusiais didėja, tuo pačiu stiprėja ir vaikų nuomonė apie tėvų sąžiningumą. Tam tikros doro elgesio taisyklės yra išmokstamos pastiprinimo dėka, per reikšmingų žmonių ir vaikų patirtį vaikystėje ir paauglystėje. Auklėjimo vaidmuo šeimoje privalo tęstis lygiaverčiuose pasitikėjimo santykiuose, kuriuose pagrindinį vaidmenį vaidintų moraliniai principai ir teisingumas. Gyvenime žmonės laikosi tam tikro etinio (moralinio) kodekso, neretai jie priešinasi

įvairiausiom pagundom, peržengdami tam tikras ribas, paaukodami savo individualumą, išskirtinumą. Visi mokosi pavyzdinio gyvenimo modelio ir taip integruojasi į gyvenimą (Jonynienė, Šinkariova, 2010).

Į auklėjimą šeimoje reikėtų žiūrėti kaip į tėvų ir vaikų konstrukcinę sąveiką kultūros vertybių pagrindu. Mat tėvų siūlomas vertybes vaikai labiausiai priima kaip savas tada, kai pirmųjų vadovaujamas bendravimas yra konstruktyvus. Tėvai auklėja savo vaikus ne kaip pavyksta, o remdamiesi tam tikromis vertybėmis, bendraudami ir bendradarbiaudami su savo sūnumis ir dukterimis. Kai tėvų ir vaikų bendravimas abstraktyvus (patrauklus), sūnūs ir dukterys į jiems siūlomas vertybes žiūri palankiai. Tuomet nereikalinga prievarta. Todėl tėvai, kurie gerbia asmenybės laisves ir teises, džiaugiasi vaikų savarankiškumu, autonomija, laisvais apsisprendimais, asmenine atsakomybe (Bajoriūnas, 1997).

Įžymus čekų pedagogas J.A. Komenskis (1975; cit. iš Miškinis, 2003) pateikia šešiolika taisyklių vaikų ir jaunuomenės dorumui ugdyti. Pirmoje taisyklėje sakoma, kad dorybes į jaunuomenės širdį reikia diegti visas, be jokios išimties. Iš to, kas teisinga ir garbinga, išmesti negalima nieko, kad neatsirastų spragų ir nebūtų sugriauta harmonija. Antroje taisyklėje kalbama apie visų pirma negalima išmesti pagrindinių arba kardinalių dorybių: išmintingumo, saikingumo, vyriškumo ir teisingumo. Kitose taisyklėse kalbama apie tokius dalykus kaip jaunuomenę, kuri išminties turėtų semtis iš gero mokymo, mokydamosi pastebėti tikruosius daiktų ir jų vertės skirtumus. Saikingumo jaunuoliai tesimoko ir tesipratina laikytis valgydami ir gerdami, miegodami ir budėdami, dirbdami ir žaisdami, kalbėdami ir tylėdami – žodžiu, per visą mokymosi laiką. Vyriškumo tesimoko nugalėdami patys save, suvaldydami norą bėgioti arba žaisti ne laiku ir per ilgai, sulaikydami nekantrumą, murmėjimą, pyktį. Apie teisingumą J. A. Komenskis kalba taip: „Teisingumo jie išmoks nieko neįžeisdami, kiekvienam atiduodami, kas priklauso, saugodamiesi melo ir suktybės, rodydamiesi paslaugūs ir meilūs.“ Toliau kalbėdamas apie dar vieną taisyklę jis sako, kad vyriškumo rūšys – garbingas tiesmukumas ir darbo ištvermė – jaunuomenei ypač reikalingos. Garbingas tiesmukumas pasiekiamas dažnai bendraujant su sąžiningais žmonėmis ir jų akyse vykdant duotus įpareigojimus. Darbo ištvermę jaunuoliai turėtų įgyti būdami nuolat užimti.

Z. Bajoriūnas (1997) teigia, jog dauguma tėvų vaikų auklėjimą šeimoje supranta stebuklingų, nesibaigiančių ir įkyrių pokalbių su vaiku vedimu, barimu, smulkmeniška globa, priekaištais, pedantiška kontrole ir kt. Anksčiau ar vėliau vaikas iš tokio „auklėjimo ir globos“ ištrūks. Jis būdamas nesavarankiškas ir nejausdamas asmeninės atsakomybės, gali nueiti klystkeliais. Todėl labai svarbu, kad tėvai viso auklėjimo darbo šeimoje nesuvestų į „porinę pedagogiką“ – tiesioginį poveikį „aš ir vaikas“, o tvarkytų, organizuotų visos šeimos gyvenimą, užimdami deramą dorovinę-pedagoginę poziciją.

Be aukščiausiųjų vertybių įsisavinimo paauglys negali užaugti pilnaverte asmenybe. Tik vertybės sudaro tuos vidinius rodiklius, kurie veda prie egoistinių ir agresyviųjų polinkių apvaldymo bei užsklendimo. Vidinė asmenybės branda išplaukia iš gilaus kultūrinių ir dvasinių vertybių pajutimo ir iš vertybių hierarchijos nustatymo. Materialinės, ekonominės, socialinės, kultūrinės ir dvasinės vertybės sudaro spektrą, kuriame asmeniui reikia atrasti savo specifines roles ir uždavinius. Neįgyjant vertybių skalės,

vyraujančiu elementu tampa aplinkybės, nepastovumas, aistros ir galop kitų asmenų dominavimas (Pikūnas, 2000).

Vertybės padeda žmogui ne tik susivokti sudėtingame pasaulyje, bet ir pasirinkti tai, kas jame yra iš tiesų prasminga. Todėl svarbu padėti vaikui pamatyti tikrąsias vertybes ir jį apsaugoti nuo tariamų, galinčių tapti ne tik asmeninio, bet ir socialinio gyvenimo tragedija. Priešingu atveju, kaip įspėja lenkų edukologai (M. Marody, et al, 2005), gali įsigalėti vertybinis chaosas ar net sustiprėti kosmopolitinės bei separatistinės nuotaikos, vykti diskriminacijos ir denacionalizacijos procesai (Aramavičiūtė, 2005).

Žmogų supanti aplinka, visuomeninė, politinė situacija turi įtakos žmogaus gyvenimui. Vadinasi, visi aplink individą vykstantys procesai vienaip ar kitaip veikia ir jo vertybių sistemą. Vertybinių orientacijų sistema, atspindinti gyvenimo būdo ypatumus per visuomeninės sąmonės prizmę, yra vienas iš individo pasaulėžiūros komponentų. Nustatyta, kad žmogaus elgesį veikia asmens vidinės, psichologinės savybės, jo patyrimas, būseną, taip pat aplinkos, kurioje vyksta veiksmas, bendravimas, sąlygos. Žinoma, kad tarp vidinių, psichologinių asmens savybių elgsenai svarbi vertybinių orientacijų (dispozicijų) sistema. Asmuo, norėdamas sėkmingai funkcionuoti dinamiškoje, o kartais net priešiškoje aplinkoje, turi susiformuoti pasaulėžiūrą, pagrindines nuostatas, savo „aš“ išsaugojimo poreikius. Kita vertus, šiuolaikinis humanizmas neapsiriboja žmogiškumo savyje išsaugojimo klausimu, o siekia atskleisti asmenybės veiklos būdus, kurie išsaugotų žmogiškumą kitame žmoguje. Pasak naujojo antropocentrizmo, žmogus yra savo pasaulio ir savęs paties kūrėjas, turintis nuostatą pagerinti situaciją, gebantis nuolat atsinaujinti ir keistis, atnaujinti ir tobulinti pasaulį (Ralys, 2010). Socialinės vertybės apima įsitikinimus, veiklą, nuomones, aspiracijas, moralines normas, filosofines doktrinas, švietimą, mokslines teorijas, tradicijas, savireguliaciją, vaizduotę ir visuomeninę nuomonę, dar daugiau – objektyvių ir materialių dalykų.

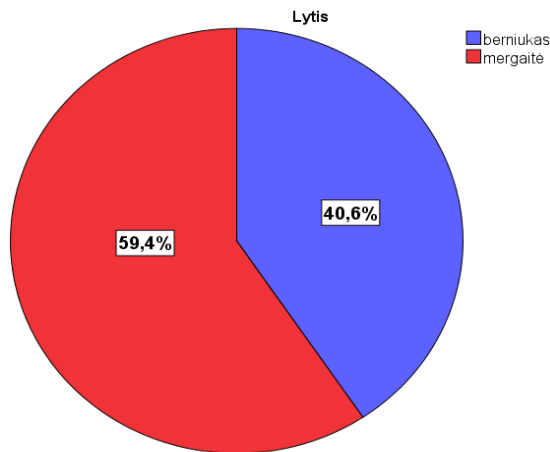
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Tyrimo objektas – vertybių svarba 14 – 15 metų mokiniams.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Anketinė apklausa.
3. Statistinė duomenų analizė.

Tiriamieji: 14 – 15 metų mokiniai. Iš viso buvo apklausti 138 mokiniai (56 berniukai ir 82 mergaitės).

2 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis skirstinys.

Tyrimo organizavimas: Tyrimas atliktas vienoje Alytaus vidurinėje mokykloje. Apklausa vyko 2012 m. vasario mėn. Tiriamieji buvo atrinkti patogiosios atrankos būdu (t.y., demografinę padėtį bei jų norą dalyvauti tyrime). Tyrimo metu laikytasi savanoriškumo ir anonimiškumo principų. Kiekvienam tyrime dalyvavusiam mokiniui buvo paaiškintas tyrimo tikslas ir užtikrintas duomenų anonimiškumas. Mokiniai į klausimus atsakinėjo prieš pamokas, gavę žodinius mokyklų administracijos leidimus. Tiriamąją imtį sudarė: 138 7–8 klasių mokiniai. Darbo tikslui pasiekti naudota M. Rokeach vertybių įvertinimo klausimynas (Puzinavičius, 2005). Vertybinių tyrimo klausimyną sudarė 58 bendrųjų vertybių sąrašas. Vertybes respondentai vertino pagal jų svarbą: labai svarbios (5 balai), svarbios (4 balai), mažai svarbios (3 balai), nesvarbios (2 balai), visiškai nesvarbios (1 balas). Vertybių sąrašė buvo pateiktos vertybės (su trumpais sąvokų paaiškinimais). Tiriamieji klausimyną pildė stebint tyrimo vadovui, kuris paaiškino tyrimo tikslą bei pateikė instrukcijas, kaip pildyti anketas. Anketų pildymas truko 20–30 min.

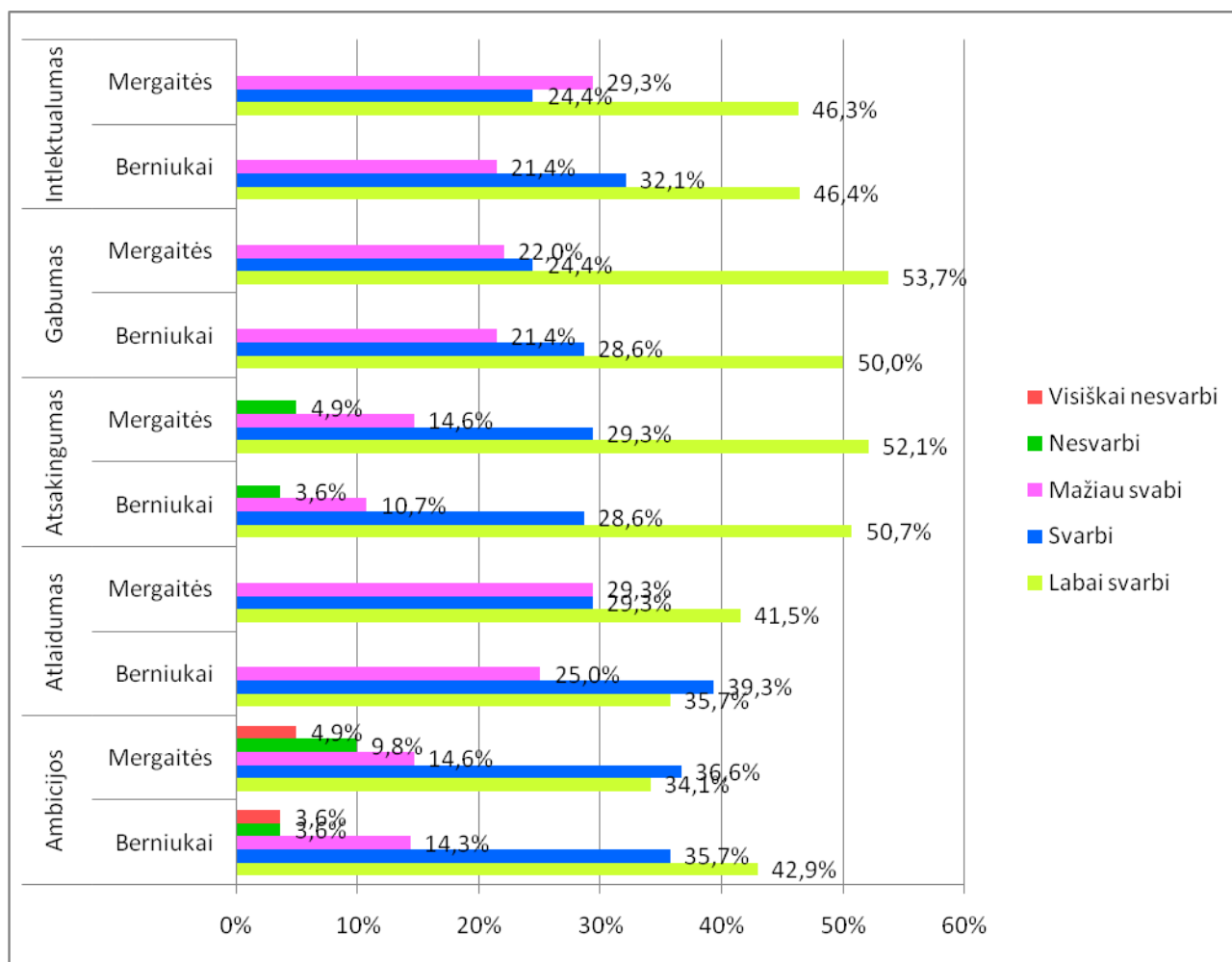
Statistinė analizė: Duomenų matematinė statistinė analizė buvo atlikta naudojant programą SPSS 17,0 for Windows. Taikytas χ^2 (chi – kvadrato kriterijus), nustatyti statistiškai reikšmingus skirtumus tarp tiriamųjų grupių (vertybių svarbos merginoms ir vaikinams) ($p < 0,05$).

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1 Vertybių svarbos palyginimas pagal lytį

Tyrimo metu siekėme nustatyti, kokios vertybės paauglių tarpe yra labiausiai vertinamos ir kokios – mažiausiai. Nustatydami vertybių svarbą naudojomės M. Rokeach (1980) instrumentinių ir terminalinių vertybių paskirstymu. Pirmiausiai palyginome vertybes pagal lytį.

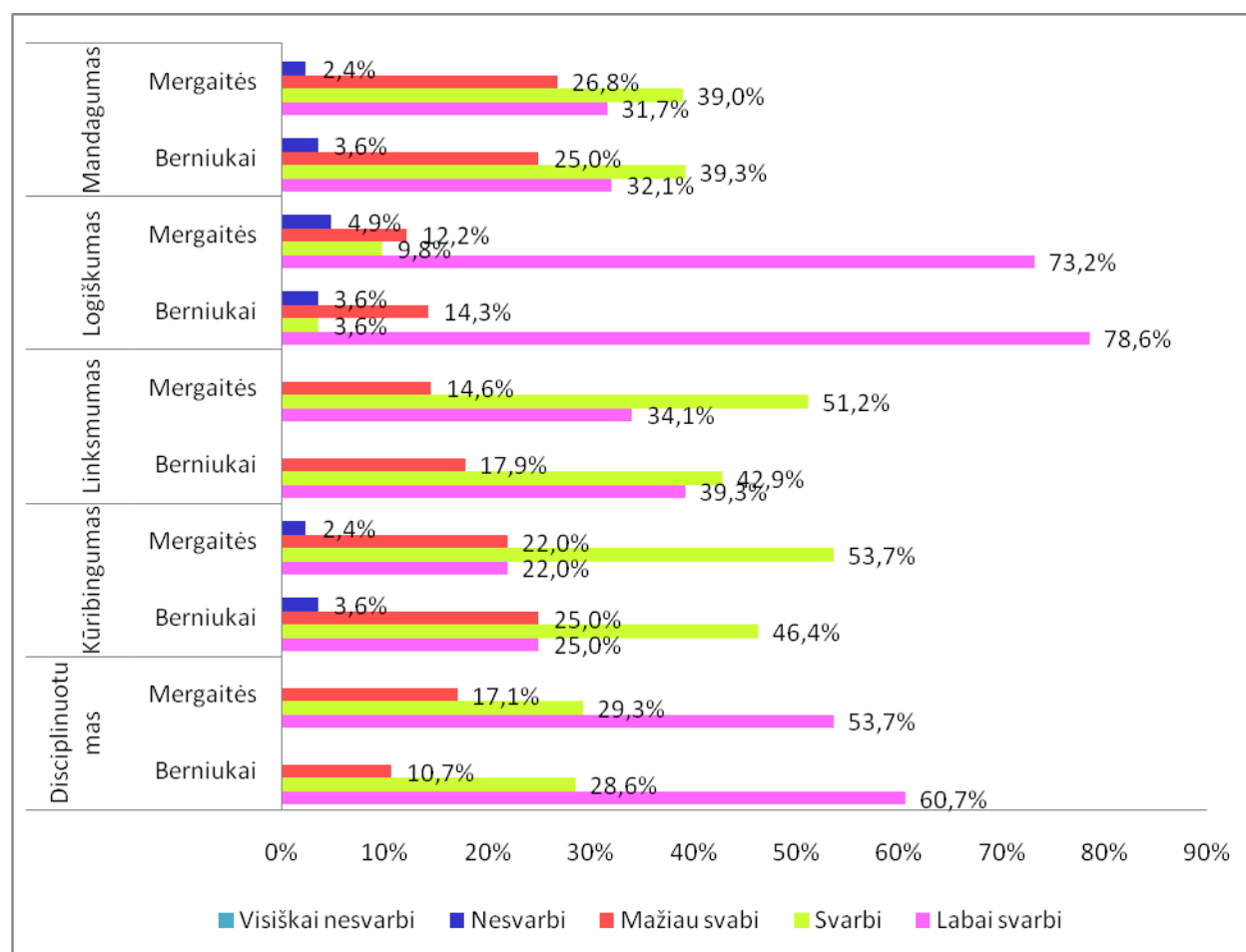
3 pav. matome pirmų penkių instrumentinių vertybių palyginimą. Galima teigti, jog svarbiausios vertybės iš šių mergaitėms yra gabumas (53,7 proc.), atsakingumas (52,1 proc.) ir intelektualumas (46,3 proc.). Tuo tarpu berniukams svarbiausios yra šios: atsakingumas (50,7 proc.), gabumas (50,0 proc.) ir intelektualumas (46,4 proc.). Ambicijos tiek berniukams, tiek mergaitėms yra mažiausiai svarbios. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

3 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: ambicijas, atleidumą, atsakingumą, gabumą, intelektualumą.

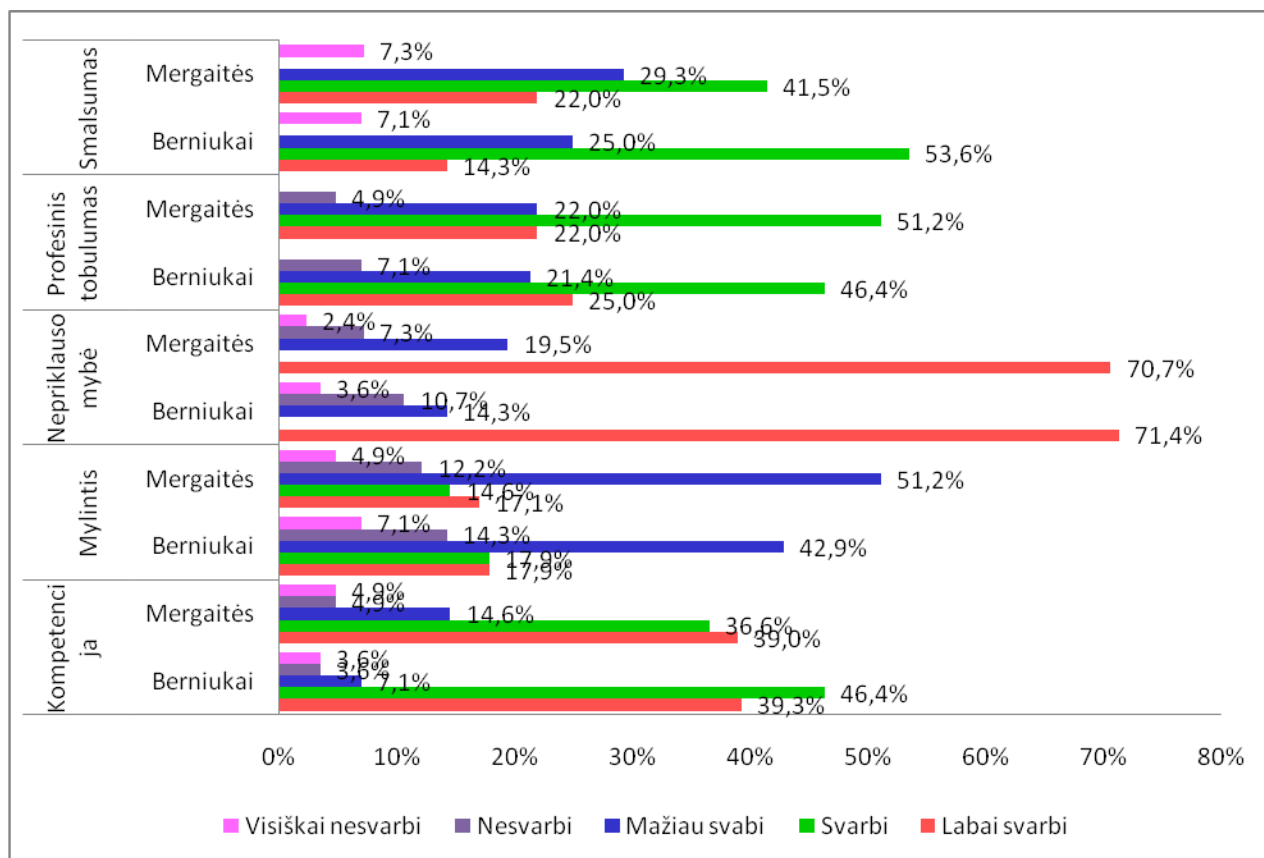
Toliau matysime palyginimą tarp kitų penkių instrumentinių vertybių (disciplinuotumas, kūrybingumas, linskmumas, logiškumas, mandagumas) tarp mergaičių ir berniukų tiriamųjų grupių. 4 pav. matome, kad mergaitės svarbiausiomis laiko šias vertybes: logiškumą (73,2 proc.), disciplinuotumą (53,7 proc.), linksmumą (34,1 proc.). Berniukai svarbiausiomis vertybėmis laiko šias: logiškumą (78,6 proc.),

disciplinuotumą (60,7%) ir linksmumą (39,3 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$).

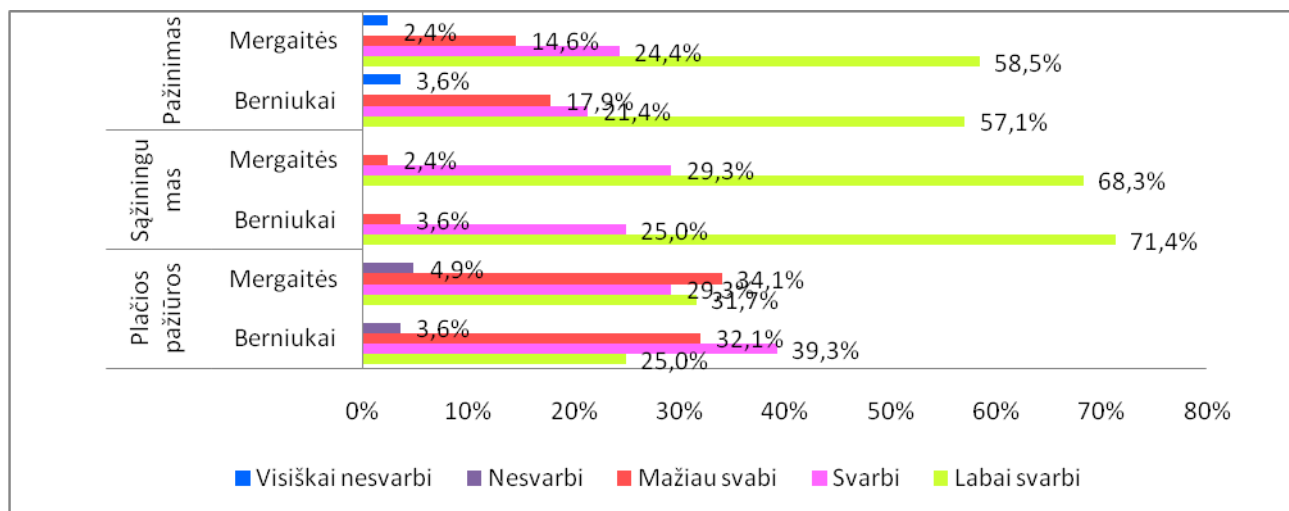
4 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: disciplinuotumą, kūrybingumą, linksmumą, logiškumą, mandagumą.

Sekančioje lentelėje pateikiami mergaičių ir berniukų instrumentinių vertybių vertinimai. 5 pav. matome, kad mergaitėms labai svarbu yra nepriklausomumas (70,7 proc.), kompetencija (39,0 proc.) ir smalsumas bei profesinis tobulumas (22,0 proc.). Berniukams labai svarbios yra šios vertybės: nepriklausomumas (71,4 proc.), kompetencija (39,3%) ir profesinis tobulumas (25,0 proc.). Mergaitėms mažiausiai svarbu yra smalsumas, o berniukams – meilė. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$).

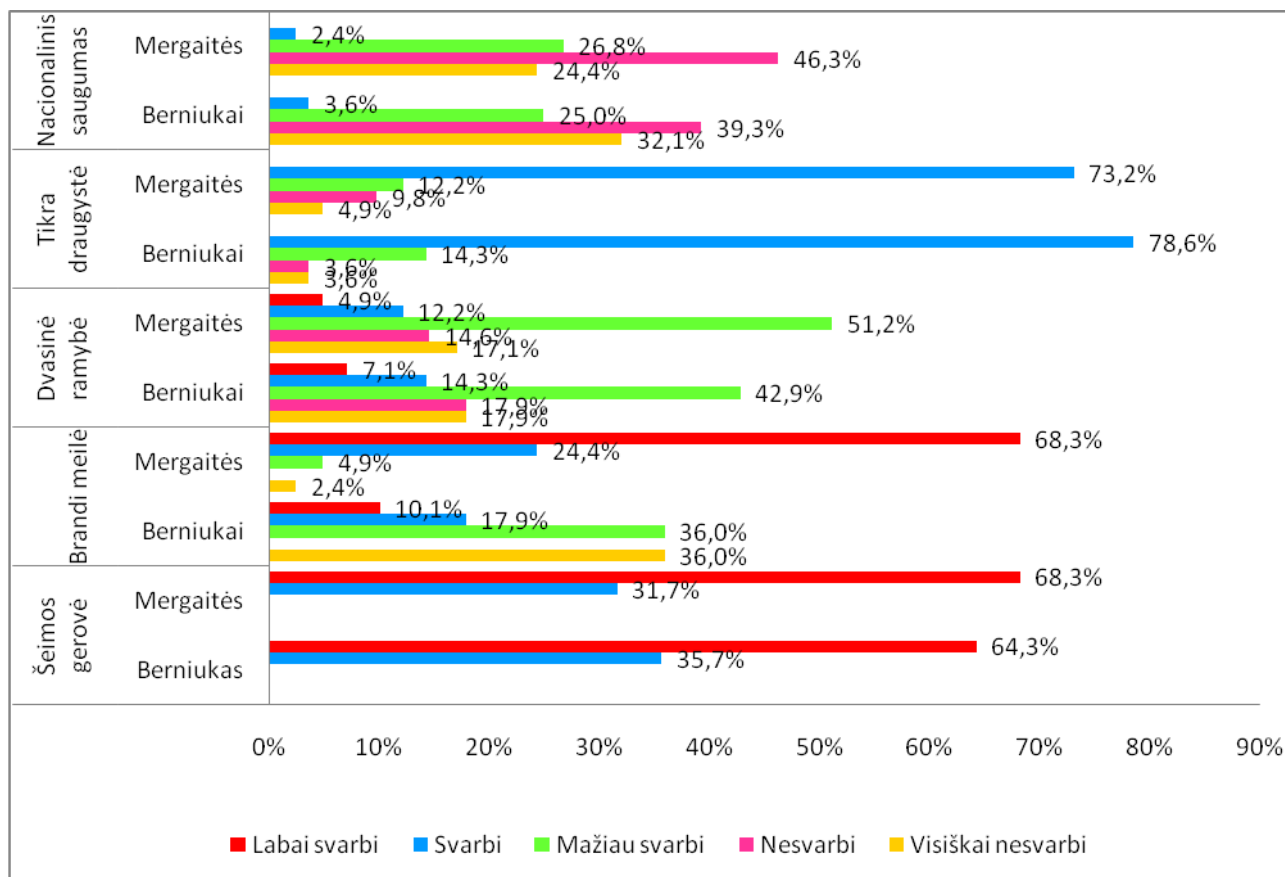
5 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: kompetenciją, meilę, nepriklausomybę, profesinį tobulumą, smalsumą

6 pav. matome palygintas plačių pažiūrų, sąžiningumo ir pažinimo vertybes. Mergaitėms svarbiausia yra sąžiningumas (68,3 proc.), pažinimas (58,5 proc.). Berniukams atitinkamai kaip ir mergaitėms – sąžiningumas (71,4 proc.) ir pažinimas (57,1 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

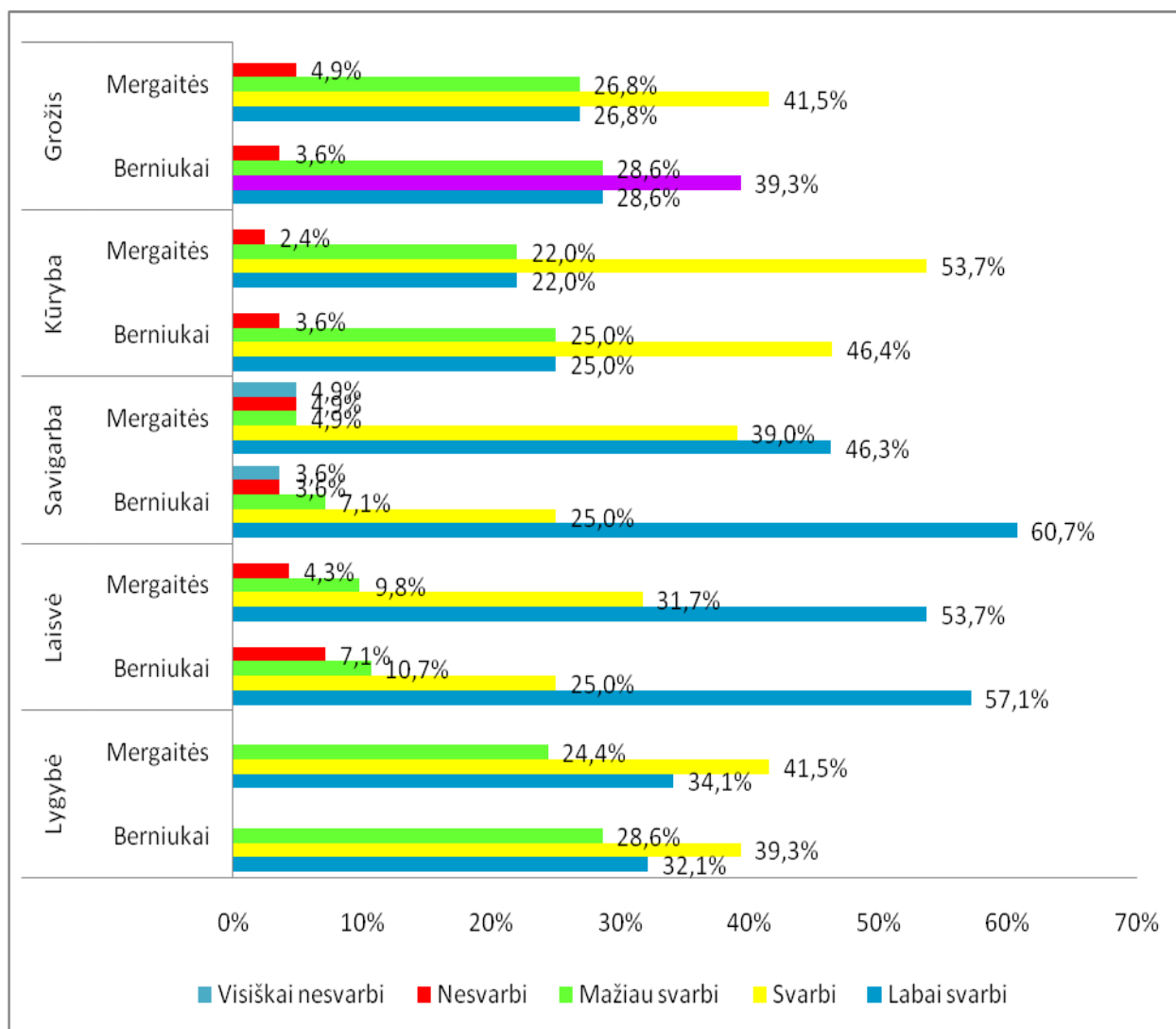
6 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: plačias pažiūras, sąžiningumą ir pažinimą

Toliau tyrinėjome skirtumus tarp terminalinių vertybių lyties grupėje. 7 pav. matome, kad mergaitės svarbiausiomis vertybėmis išsirinko šias: brandžią meilę (68,3%), šeimos gerovę (68,3%). Berniukai pasirinko šeimos gerovę (64,3%), tikrą draugystę (78,6%). Tiek mergaitėms, tiek berniukams mažiausiai svarbus yra nacionalinis saugumas. Daliai berniukų (36,0%) visiškai nesvarbi ir brandi meilė. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$).

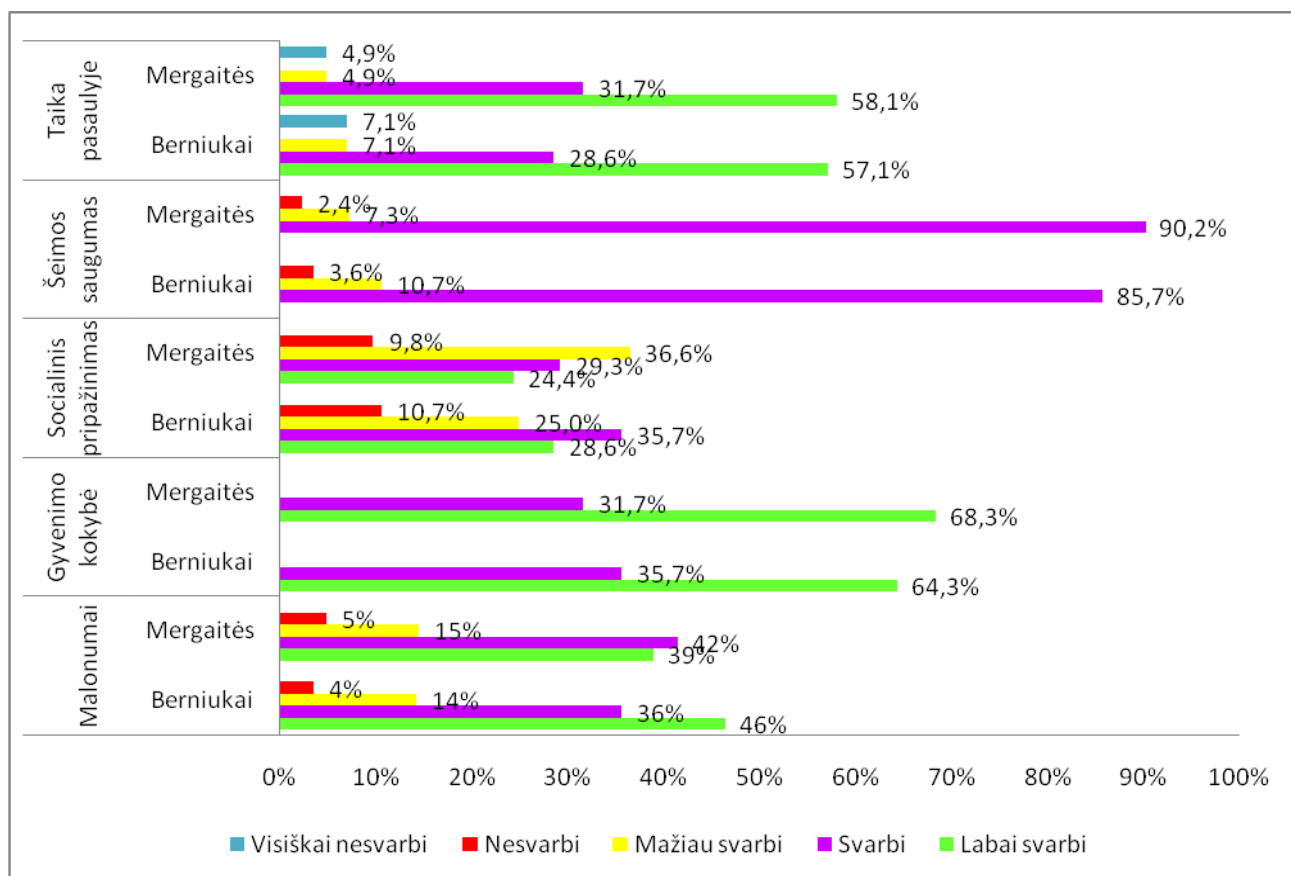
7 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: šeimos gerovę, brandžią meilę, dvasinę ramybę, tikrą draugystę, nacionalinį saugumą.

8 pav. matome, kad mergaitės svarbiausiomis terminalinėmis vertybėmis išsirinko šias: laisvę (53,7 proc.), savigarbą (46,3 proc.), lygybę (34,1 proc.). Berniukams svarbiausios vertybės pasirodė šios: savigarba (60,7 proc.), laisvė (57,1 proc.) ir lygybę (32,1 proc.). Berniukų ir mergaičių pasirinktos svarbiausios vertybės sutapo. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$).

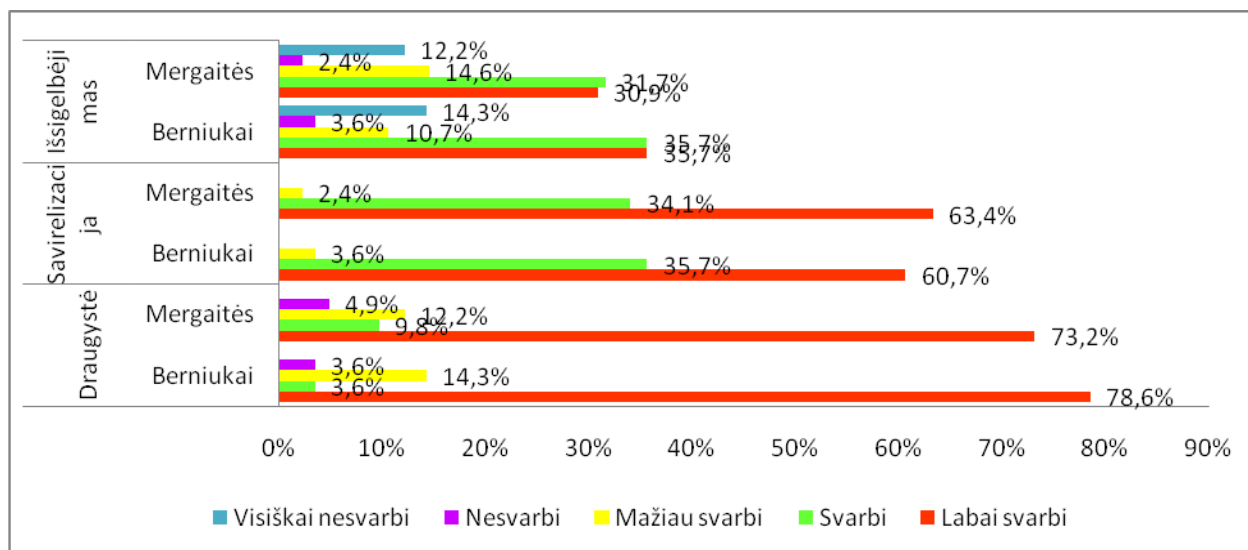
8 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: lygybę, laisvę, savigarbą, kūrybą ir grožį.

9 pav. matyti, kad beveik visos mergaitės svarbia terminalinia vertybe pažymėjo šeimos saugumą (90,2 proc.). Berniukams taip pat svarbus šeimos saugumas, tai pažymėjo (85,7 proc.) berniukų. Tiek berniukams, tiek mergaitėms labai svarbi gyvenimo kokybė (atitinkamai 64,3 proc. ir 68,3 proc.). 4,9 proc. mergaičių ir 7,1 proc. berniukų mano, kad taika pasaulyje yra visiškai nesvarbi. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

9 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: malonumus, gyvenimo kokybę, socialinį pripažinimą, šeimos saugumą, taiką pasaulyje.

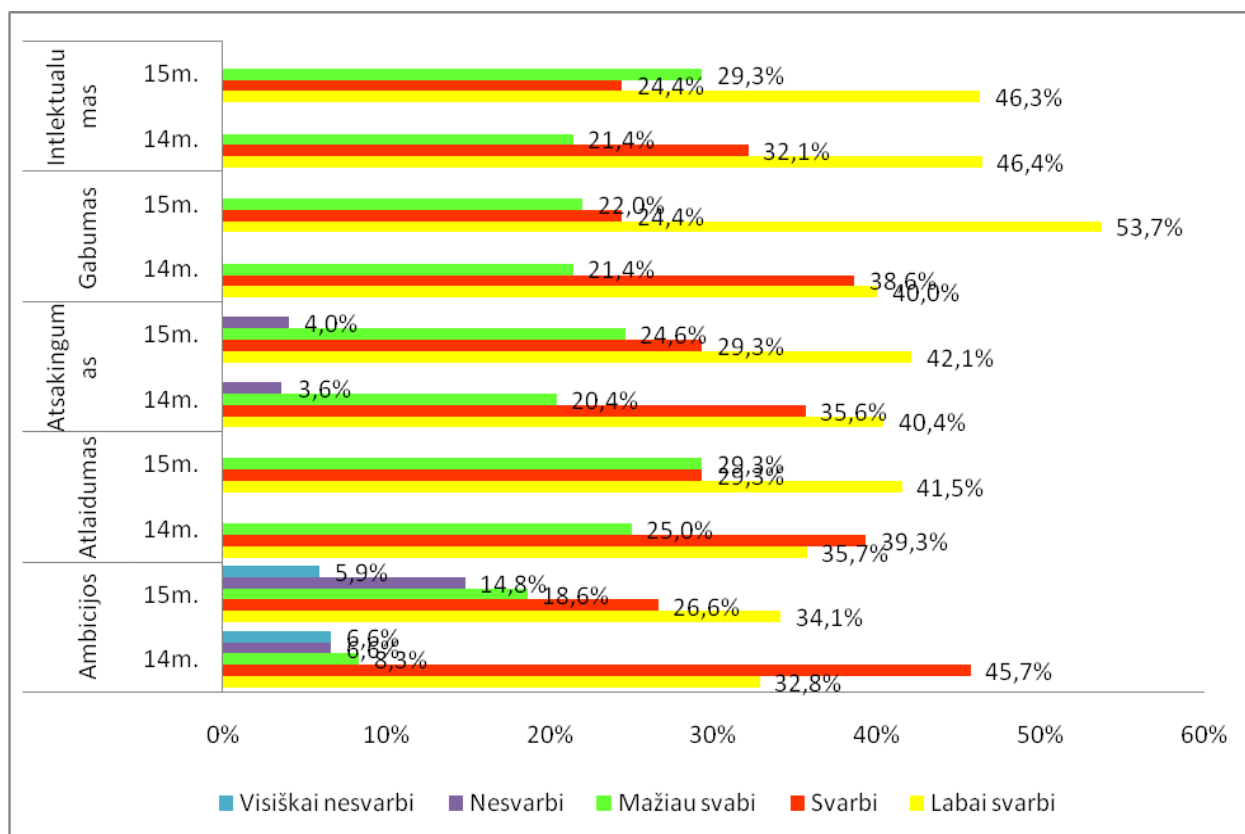
10 pav. galima matyti, kad svarbiausios savybės tiek mergaitėms tiek berniukams yra draugystė (atitinkamai 73,2 proc. su 78,6 proc.). Taip pat labai svarbi ir savirealizacija (atitinkamai 63,4 proc. mergaičių su 60,7 proc. berniukų). 12,2% mergaičių ir 14,3 proc. berniukų pažymėjo, kad išsigelbėjimas jiems yra visiškai nesvarbus. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

10 pav. Mergaičių ir berniukų procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: draugystę, savirealizaciją ir išsigelbėjimą

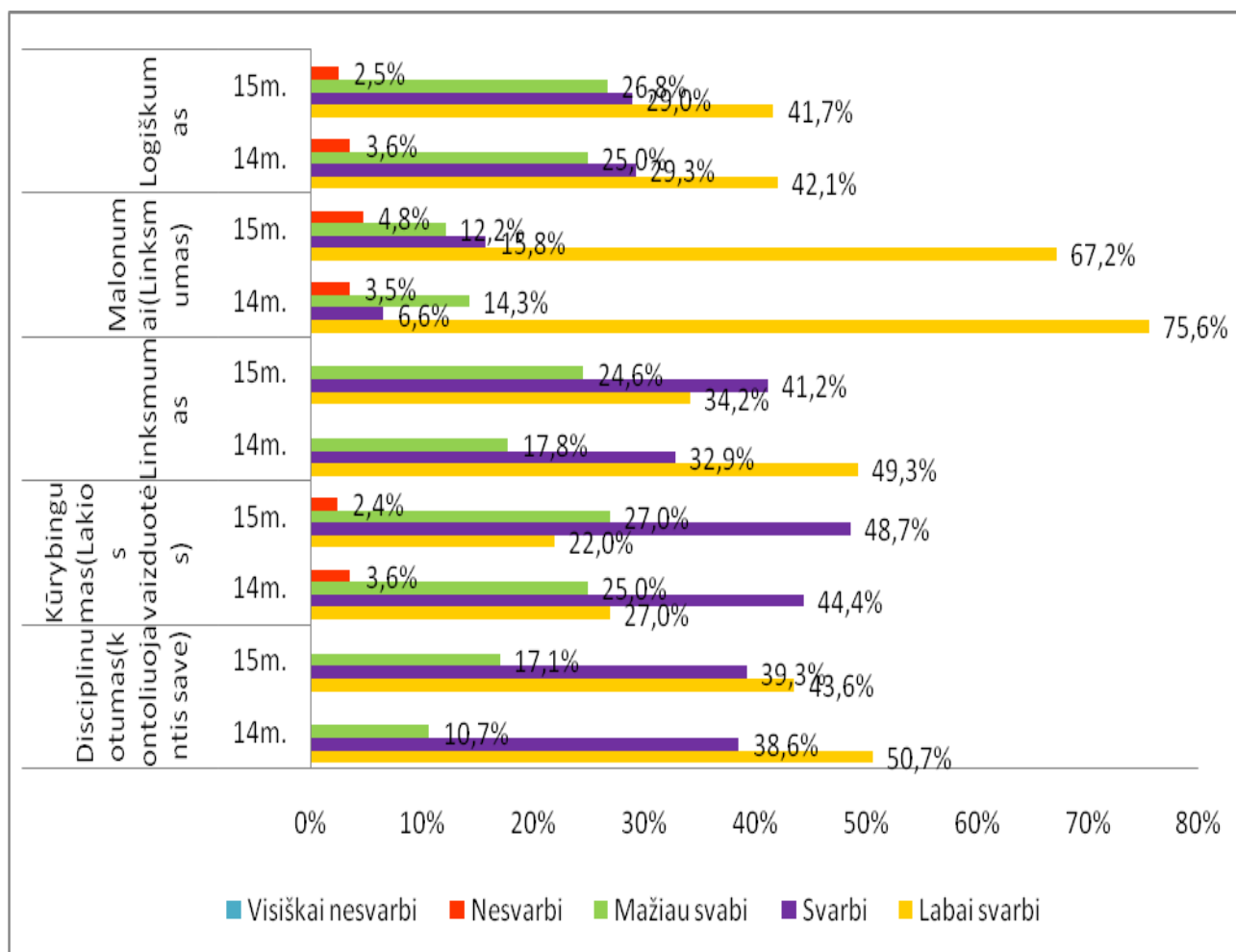
3.2 Vertybių svarbos palyginimas pagal amžių

Toliau lyginome vertybių svarbą pagal respondentų amžių. Pimiausiai buvo lyginamos instrumentinės vertybės. 11 pav. matome, kad 15 metų mokiniams labai svarbios yra šios vertybės: gabumas (53,7 proc.), intelektualumas (46,3 proc.) ir atsakingumas (42,1 proc.). 14 metų mokiniams svarbiausios vertybės yra: intelektualumas (46,4 proc.), gabumas (40,0 proc.) ir atsakingumas (35,6 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$).

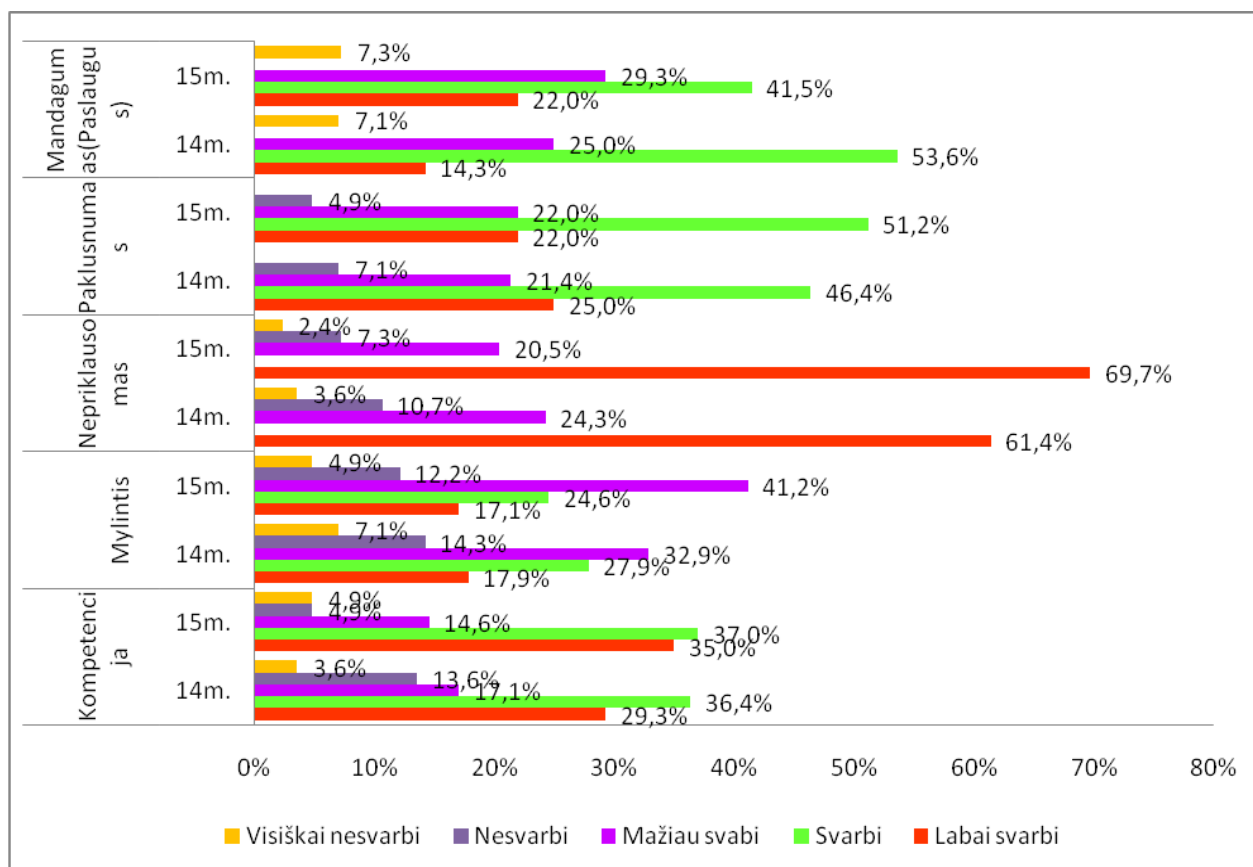
11 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: ambicijas, atlaidumą, atsakingumą, gabumą, intelektualumą.

12 pav. matyti, kad malonumai yra labai svarbūs (67,2 proc.) 15 metų mokiniams ir (75,6 proc.) 14 metų mokiniams. Taip pat 15 metų mokiniams labai svarbu logiškumas (41,7 proc.) ir linksmumas (34,2 proc.). 14 metų mokiniams svarbu ambicijos (45,7 proc.), atlaidumas (39,3 proc.), gabumas (38,6 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$).

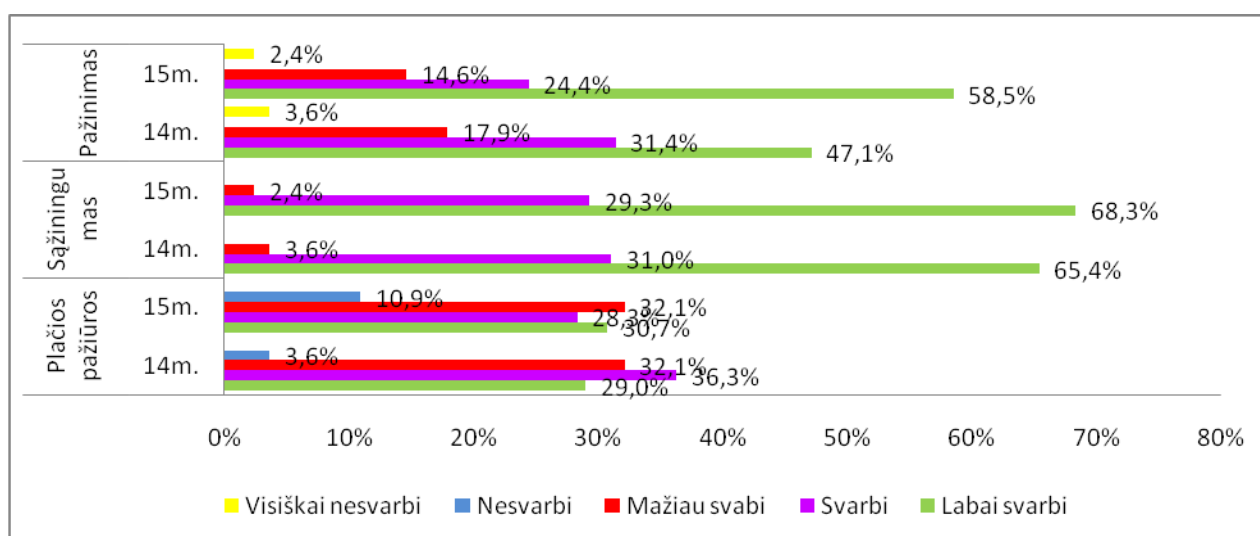
12 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: disciplinuotumą, kūrybingumą, linksmumą, malonumą, logiškumą

Toliau lyginamos šios instrumentinės vertybės: mandagumas, paklusnumas, nepriklausomybė, mylintis ir kompetencija. Tiek 15, tiek 14 metų mokiniai kaip svarbiausią vertybę pasirinko nepriklausomybę (atitinkamai 69,7 proc. su 61,4 proc.). Svarbiomis vertybėmis abiejų amžiaus grupių mokiniai taip pat laiko kompetenciją ir paklusnumą. 7 proc. tiek 15, tiek 14 metų mokinių pažymėjo, kad mandagumas yra visiškai nesvarbus. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

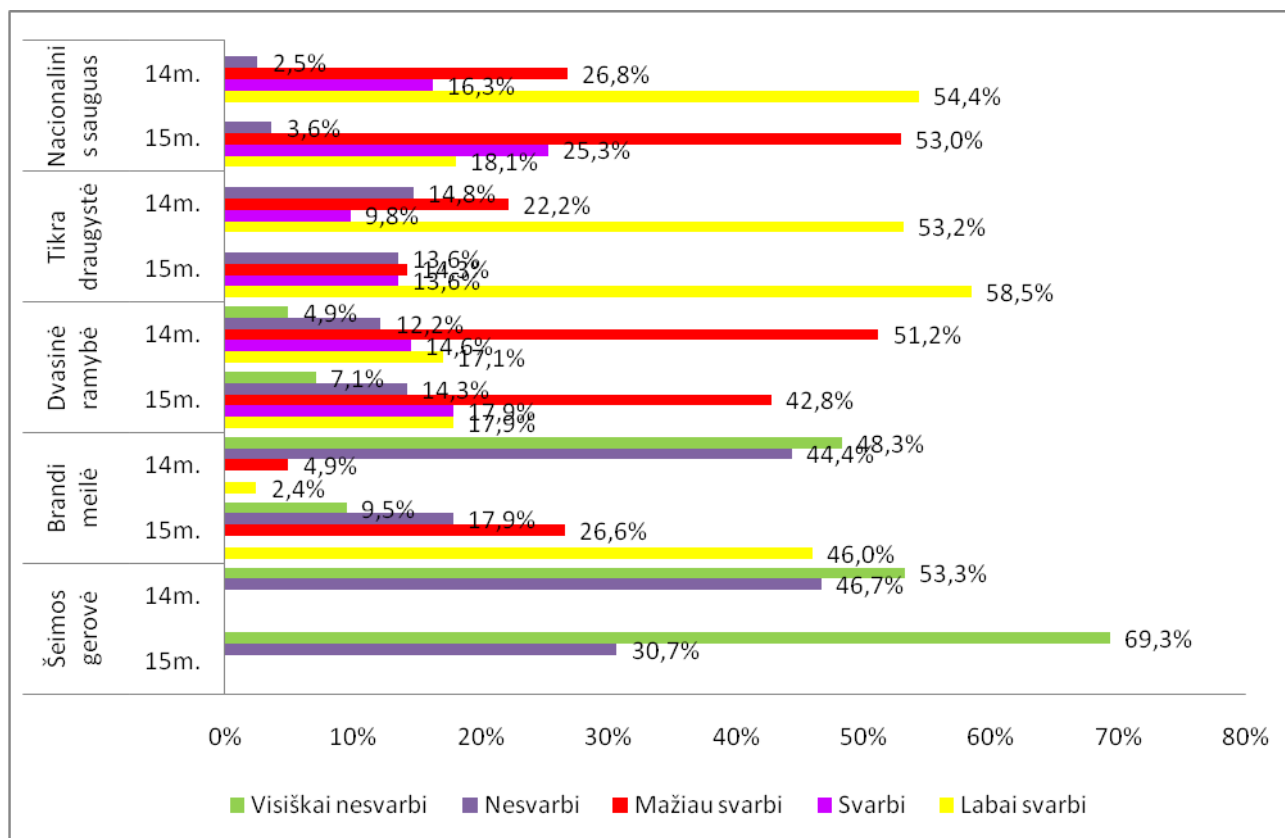
13 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: mandagumą, paklusnumą, nepriklausomybę, meilę ir kompetenciją.

14 pav. 15 metų mokiniai sąžiningumą pasirinko kaip svarbiausią vertybę (68,3 proc.), 14 metų mokiniams ši vertybė taip pat svarbiausia (65,4 proc.). 2,4% penkiolikmečių ir 3,6 proc. keturiolikmečių mano, kad pažinimas yra visais nesvarbus. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

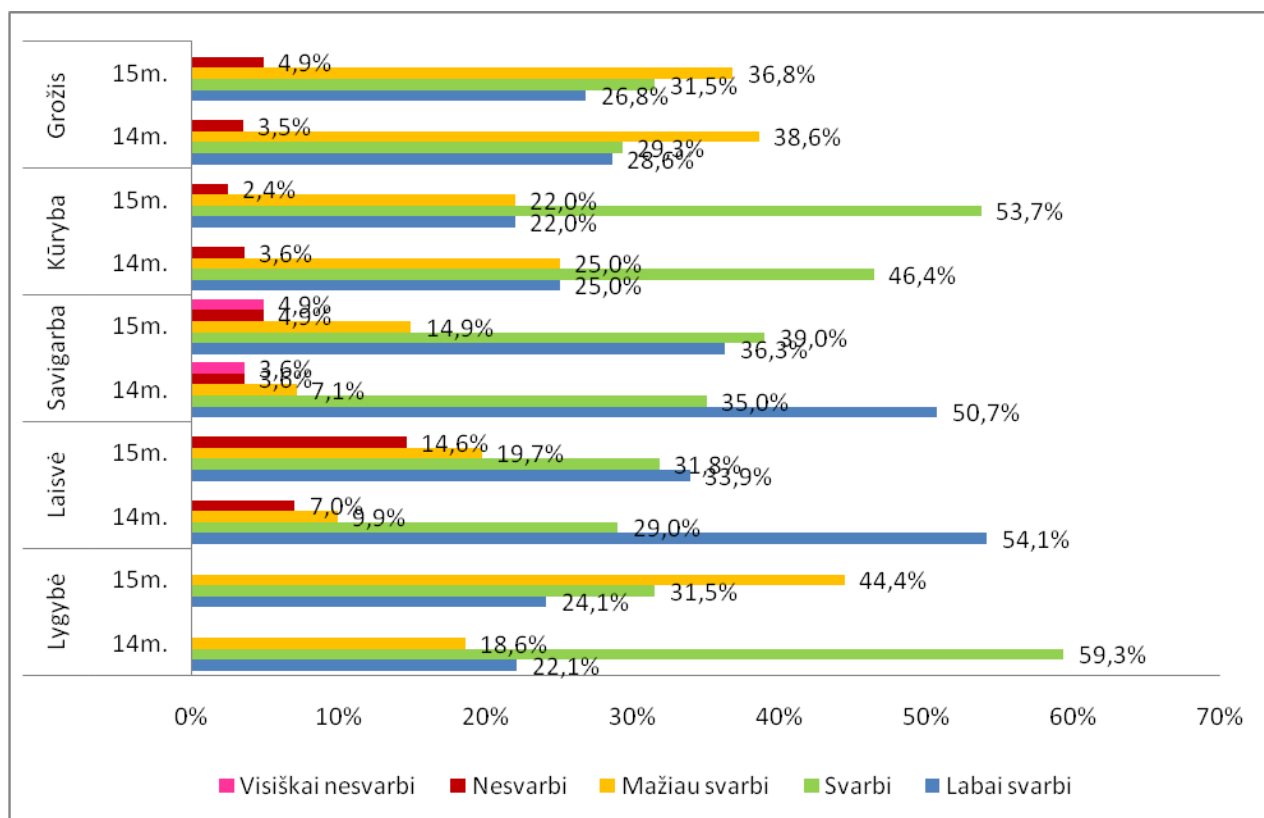
14 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias instrumentines vertybes: plačias pažiūras, sąžiningumą, pažinimą.

15 metų mokiniams labai svarbi yra tikra draugystė (58,5 proc.), truputį mažiau svarbi brandi meilė (46,0%), nacionalinis saugumas penkiolikmečiams mažai svarbus. 14 metų mokiniams taip pat svarbiausia tikra draugystė (53,2 proc.), nacionalinis saugumas (54,4 proc.) užima antra vietą pagal svarbą. Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$) (15 pav.).

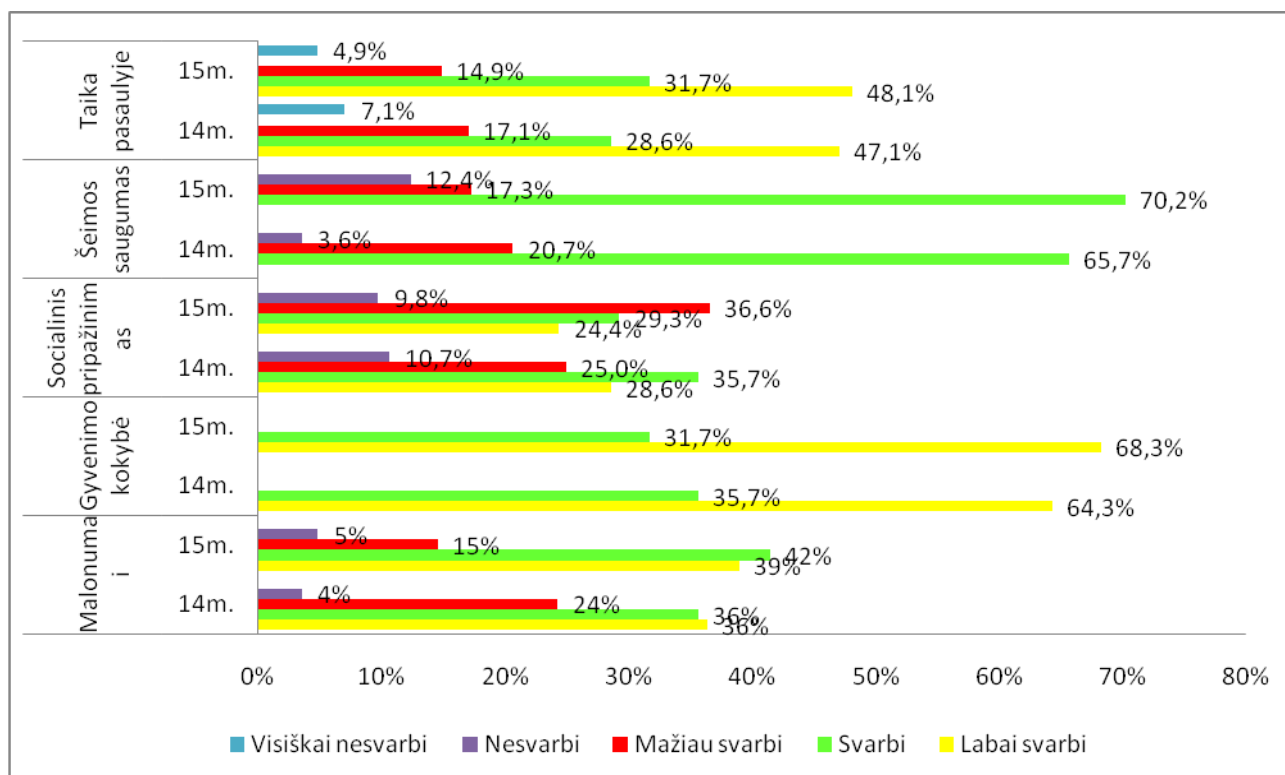
15 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: šeimos gerovės, brandžią meilę, dvasinę ramybę, tikrą draugystę, nacionalinį saugumą.

15 metų mokiniams svarbiausios yra savigarbos vertybės (36,3 proc.), mažiau svarbios laisvės vertybės (33,9 proc.) ir svarbu, bet ne tiek grožis (26,8%). 14 metų mokiniams labai svarbi yra laisvė (54,1 proc.), savigarba (50,7 proc.), bei grožis (28,6 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p>0,05$) (16 pav.).

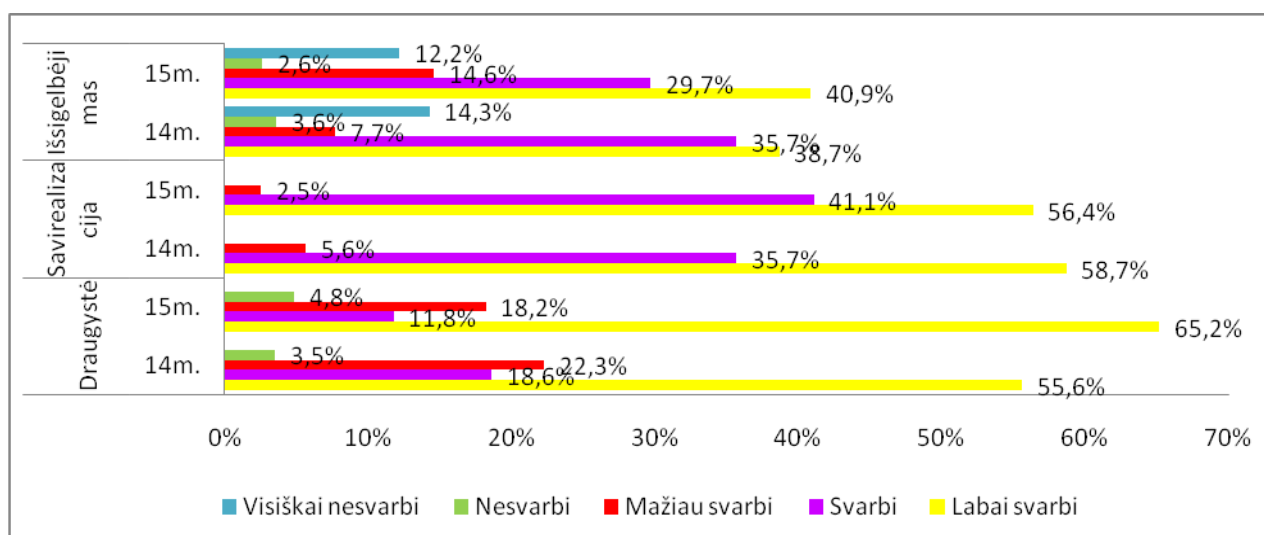
16 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: lygybę, laisvę, savigarbą, kūrybą, grožį.

Tyrimo rezultatai parodė, kad penkiolikos metų mokiniai aukščiausiai įvertino šias vertybes pagal svarbą: gyvenimo kokybę (68,3 proc.), antroje vietoje – taika pasaulyje (48,1 proc.), trečioji vertybė pagal svarbą yra malonumai (39,0 proc.). Keturiolikos metų mokiniai, kaip svarbiausią vertybę taip pat nurodė gyvenimo kokybę (64,3 proc.), svarbia vertybe laiko šeimos saugumą (65,7 proc.) ir taiką pasaulyje (47,1 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$) (17 pav.).

17 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: malonumą, gyvenimo kokybę, socialinį pripažinimą, šeimos saugumą, taiką pasaulyje

18 pav. Galime matyti, kad draugystės vertybė tiek 15 metų mokiniams tiek 14 metų mokiniams yra svarbiausia (atitinkamai 65,2 proc. su 55,6 proc.). Po šios vertybės seka savirealizacija (atitinkamai 56,4 proc. su 58,7 proc.). Išsigelbėjimą (40,9 proc.) 15 metų mokiniai taip priskyrė prie svarbiausių vertybių. 14 metų mokiniai – išsigelbėjimas (40,9 proc.). Tarp tiriamųjų grupių nerasti statistiškai reikšmingi skirtumai ($p > 0,05$).

18 pav. 14 ir 15 metų mokinių procentinis pasiskirstymas pagal šias terminalines vertybes: draugystę, savirealizaciją, išsigelbėjimą.

4. REZULTATŲ APITARIMAS

Tyrimas parodė, kad tiek berniukai, tiek mergaitės vertina tas pačias vertybes. Svarbiausios instrumentinės vertybės abiem lyties grupėms yra šios: logiškumas, nepriklausomybė ir sąžiningumas. Mažiausiai svarbios instrumentinės vertybės – smalsumas ir ambicijos. Svarbiausios terminalinės vertybės tiek berniukams, tiek mergaitėms yra šios: šeimos gerovė, saugumas, tikra draugystė. Mergaitės išskiria dar ir brandžią meilę, o berniukai – savigarbą. Trečdaliui berniukų brandi meilė atrodo visiškai nesvarbi. Socialinį pripažinimą ir išsigelbėjimą abi grupės taip pat nurodo kaip mažai svarbius.

L. Gricienė (2005) siekė įvertinti moksleivių gyvenimo prasmės sampratos ir vertybinių orientacijų ypatumus. Tyrimo metu nustatyta, jog iš dešimties paaugliams reikšmingiausių vertybių, keturios jų sutapo – atsakomybė, išsilavinimas, sąžiningumas, meilė. Merginos didelę reikšmę dar teikia išsiauklėjimui, laimingam šeimyniniam gyvenimui.

E. Martišauskienės (2006) atliktame tyrime, kuriuo buvo siekiama atskleisti paauglių požiūrio į priešingą lytį sąsajas su jų dvasiniu tapsmu, nustatyta, jog vaikinai palankiau vertina tokias vertybes kaip atsidavimas darbui, veiklumas, nacionalinis pripažinimas. Jie labiau linkę į malonumų ieškojimą, seksą. Merginoms svarbiau orumas, jautrumas, sąžiningumas, dvasinė vienybė, grožėjimasis. Abi lytys didelę reikšmę teikia tikėjimui, intelektualumui, atsakingumui, šeimos gerovei.

E. Martišauskienės (2004) atliktas tyrimas, rodo, jog daugiausia paauglių svarbiausia vertybe laiko sveikatą ir šeimą, mažiau tikrą draugystę ir brandžią meilę. Nedidelio pripažinimo sulaukė laisvė bei išmintis. Malonumai, patogus gyvenimas priskiriami prie nereikšmingiausių vertybių. Nereikšmingos paaugliams ir tokios vertybės kaip kūryba, nacionalinis saugumas, socialinis pripažinimas.

L. Bobrova, A. Dvelienė, A. Norkus (2007) nustatė, kad sportuojantiems moksleiviams svarbiausia vertybė yra sveikata, mažiau svarbi – saviugda, nuolatinis fizinis ir dvasinis tobulėjimas, išsilavinimas bei geri, ištikimi draugai. Nesportuojantys moksleiviai labiausiai vertina gerus ir ištikimus draugus, visuomeninį pripažinimą, pareigingumą ir gyvenimišką išmintį. Taip pat nustatyta, kad vertybinių orientacijų formavimuisi didelės įtakos turi lyties skirtumų specifiškumas: sportuojančios merginos labiausiai vertina tokias vertybes kaip sveikata, materialiai aprūpintas gyvenimas, išsilavinimas, nepriklausomybė ir tobulėjimas, vaikinai – išsilavinimą, atsakomybę bei gerus ir ištikimus draugus. Mūsų gautame tyrime taip pat paaiškėjo, kad sveikata paaugliams yra labai svarbi, tikra draugystė taip pat užima svarbią vietą.

Pasak V. Aramavičiūtės (2006), kaip kognityvaus lygmens išraiška, požiūris į vertybes rodo asmens pažintinį, emocinį santykį su vertybėmis. Požiūrio įtaka asmens dvasingumui priklauso nuo to, kiek jis išreiškia konkrečios vertybės svarbumo pripažinimą ir jo pagrindimą. Jos tyrime gauti lyginamieji duomenys rodo, kad daugiau kaip pusė 1998 m. tirtų mokinių svarbiausiomis vertybėmis laikė brandžią meilę ir vidinę harmoniją. Beveik tiek pat jų – išmintingumą, tikrą draugystę ir laimingą šeimą. Mažiau kaip pusė – laimingą gyvenimą, laimę ir laisvę, daugiau kaip trečdalis – savigarbą. Taigi vertybių hierarchijoje atsidūrė brandi meilė ir vidinė harmonija kaip gėrio pamatas. Be abejonės, tai teigiamas reiškinys, nes abi šios vertybės sudaro žmogaus dvasingumo branduolį.

Anot V. Aramavičiūtės (2006) moksliniuose darbuose abi šios vertybės įvardijamos kaip plačios vertybinės orientacijos, turinčios aiškų prasmingumą ir daugiausia lemiančios asmenybės tapsmą. Antra vertus, šios vertybės gana glaudžiai susijusios su išmintingumu, tikra draugyste, laiminga šeima, laimingu gyvenimu, iš dalies ir su laime, laisve, savigarpa. Apibendrintai kalbant, su vertybėmis, kurios padeda pasiekti gyvenimo gerovę ir pilnatvę – asmeninę ir kitų žmonių. Filosofinėje ir psichologinėje literatūroje pabrėžiama, kad didelis meilės, draugystės, šeimos, lygybės pripažinimas gali rodyti kryptį į kitą gerovę, vidinės harmonijos, išmintingumo, laimingo gyvenimo, laisvės, savigarbos – į asmeninį tobulumą. Palyginus šiuo aspektu duomenis su 2001 m. gautais tyrimo rezultatais, didelių skirtumų nerasta. Galima sakyti, kad vyresniųjų mokinių požiūris į šias terminalines vertybes išliko beveik stabilus, išskyrus kai kuriuos svyravimus. Tai parodo šiek tiek padidėjęs išmintingumo pripažinimas, iš dalies ir laimės. Tarp vertybių, kurias vyresnieji mokiniai mažiau pripažino – tikrą draugystę ir vidinę harmoniją. Tam tikra mokinių nuomonių kaita užfiksuota ir laisvės, laimingos šeimos ir laimingo gyvenimo skalėje, bet šie pokyčiai nebuvo statistiškai reikšmingi. 2005 m. tyrimo nustatytos kai kurios požiūrio į minėtas vertybes kaitos tendencijos: 1) dar labiau sustiprėjęs neigiamas požiūris į tikrą draugystę (8,1 proc. daugiau tiriamųjų nemano, kad tai svarbi vertybė), taip pat į išmintingumą, brandžią meilę ir vidinę harmoniją; 2) taip pat stipresnis teigiamas požiūris į laimingą šeimą (9,1 proc. daugiau mokinių, ją pripažįstančių), į laimę, iš dalies į laisvę ir į savigarbą.

Paauglių vertybinėms nuostatoms įtakos turi ir tėvų auklėjimas. P. Heaven ir kt. (2010) tyrimo, metu buvo apklausta 784 moksleiviai iš daugelio pietvakarių Sidnėjaus ir Wollongong priemiesčių ir rajono katalikiškų mokyklų, tyrimu buvo siekiama atskleisti, kokią įtaką turi auklėjimo stilius septintų, dešimtų klasių mokinių vertybėms. Tikslinei grupei buvo pasirinkta atstovauti septintokai, kurie reprezentavo regiono socialinę, ekonominę ir kultūrinę įvairovę. Kintamaisiais buvo pasirinkta tėvų įtaką ir asmenybės bruožai. Mokinių buvo paprašyta nurodyti jų gaunamą auklėjimo stilių iš motinos ir tėvo pusių atskirai, naudojant sutrumpintą Auklėjimo Tarnybos Klausimyną (Buri 1991). Mokslininkai taip pat įvertino ir asmenybės bruožus, tokius kaip savigarbą, sąžiningumą ir tikėjimą, nes jie anksčiau nurodė, kad jų tėvai naudoja autoritetingą auklėjimo stilių ir to pasekoje, pagal iškeltą hipotezę, iš jų tikimasi tvirtesnių religinių vertybių ateityje. Po trijų metų (laikas 2), būdingos religinės vertybės buvo įvertintos tarp tos pačios grupės mokinių (Braithwaite & Law, 1985). Tik atitikusių mokinių rezultatai buvo atrinkti. Duomenys buvo analizuojami naudojant hierarchinę tiesinę regresiją, siekiant nustatyti geriausius religinių vertybių spėjimus.

P. Heaven ir kt. (2010), aptiko “aukštą atitikimo laipsnį” tarp daugelio mokinių įvardinto motinos ir tėvo auklėjimo stilių, kad visa tai suvedė į vieną kintamąjį, kurį pavadino “šeimos auklėjimo stilius”. Vertinimai vyko pagal autoritariškumą ir autoritetingumą. Nebuvo jokių akivaizdžių skirtumų tarp skirtingų lyčių mokinių atsakymų. Toliau sekant tiesinės regresijos analizę, svarbiausios religinės vertybės yra viltis ir tėvų autoritetas.

Brazilijoje buvo atliktas tyrimas pasitelkiant Brazilų paauglius, kurio tikslas yra ištirti ryšį tarp auklėjimo stiliaus ir paauglių internalizacijos vertybių (Schwartz, 1992; Schwartz & Bilsky, 1987, 1990),

savęs supratimo (universalumo ir geranoriškumo), išlikimo (Saugumo, komforto ir tradicijų) vienoje pusėje, ir kitoje pusėje – savigarbos. Nuo to laiko, kai psichologai pradėjo skirti dėmesio vertybių internalizacijai, skaitant tai kaip socialiai atsakingą elgesį ir moralės standartus (Grusec & Goodnow, 1994), šiuolaikiniai tyrimai susikoncentruoja ties auklėjimo įtaka paauglio savęs supratimo ir išlikimo, vertybių (Schwartz, 1992; Schwartz & Bilsky, 1987, 1990), kas sudaro socialinių normų priėmimą. Šis tyrimas parodė, kad tėvų auklėjimo stilius turi įtakos paauglių vertybių ugdymui ir svarbai.

Taigi atlikus tyrimą ir gavus išvadas paaiškėjo, jog tyrimo hipotezė, kad 14 – 15 metų mergaičių instrumentinių ir terminalinių vertybių svarba yra didesnė nei 14 – 15 metų berniukų, o 14 metų mokiniai instrumentines ir terminalines vertybes vertina palankiau nei 15 metų mokiniai nepasitvirtino.

IŠVADOS

1. Atskleista, kad tiek berniukai, tiek mergaitės vertina tas pačias vertybes. Svarbiausios instrumentinės vertybės abejoms lyties grupėms: logiškumas, nepriklausomybė ir sąžiningumas. Mažiausiai svarbios instrumentinės vertybės – smalsumas ir ambicijos. Svarbiausios terminalinės vertybės tiek berniukams, tiek mergaitėms yra šios: šeimos gerovė, saugumas, tikra draugystė. Mergaitės išskiria dar ir brandžią meilę, o berniukai – savigarbą. Trečdaliui berniukų brandi meilė atrodo visiškai nesvarbi. Socialinį pripažinimą ir išsigelbėjimą abi grupės taip pat nurodo kaip mažai svarbius. Tiriamųjų grupėse statistiškai reikšmingi skirtumai nebuvo nustatyti ($p>0,05$).

2. Lyginant rezultatus amžiaus grupėse nustatyta, kad svarbiausios instrumentinės vertybės tiek 14, tiek 15 metų mokiniams yra šios: malonumai, nepriklausomybė, sąžiningumas. Mažiausiai svarbios – ambicijos, išsigelbėjimas ir kompetencijos. Svarbiausios terminalinės vertybės tiek keturiolikmečiams, tiek penkiolikmečiams yra šios: gyvenimo kokybė, draugystė. 14-os metų mokiniai dar išskiria laisvę, o 15-os metų mokiniai – savigarbą. Mažiausiai svarbios vertybės abiemis tiriamųjų grupėms – dvasinė ramybė, taika pasaulyje, keturiolikmečiai dar išskiria ir brandžią meilę. Tiriamųjų grupėse statistiškai reikšmingi skirtumai nebuvo nustatyti ($p>0,05$).

REKOMENDACIJOS

Tėvams ir giminaičiams, pedagogams:

1. Kuo daugiau kalbėtis su vaiku apie vertybes.
2. Pasakoti vaikui apie dvasinių vertybių svarbą šeimoje.
3. Puoselėti vaiko psichinę ir fizinę prigimtį.
4. Padėti vaikui susiorientuoti esamoje situacijoje, pažadinti jo kūrybines galias, orientuoti jį į bendražmogiškas vertybes.
5. Ugdyti tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus.
6. Padėti pagrindus tolesniam savarankiškam vertybių tobulėjimui.
7. Renkti išvykas, bei įvairius žaidimus gamtoje.
8. Apdovanoti vaiką tuo, kuo patys esate turtingi.
9. Nereikalauti iš vaiko neįmanomo.
10. Mylėti vaiką ir būti jam geranoriškais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Anilionytė, L. (1995). *Vertybių samprata M. Schelerio etikoje*. Vilnius: Ethos.
2. Aramavičiūtė, V. (1985). *Mokinių dorovinės pozicijos formavimas*. Kaunas: Šviesa.
3. Aramavičiūtė, V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius: VU leidykla.
4. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
5. Beržinskas, G. (2004). *Moralinis ir etinis asmenybės ugdymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto ekonomikos fakultetas.
6. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
7. Bobrova, L., Dvelienė, A., Norkus, A. (2007). Sportuojančių ir nesportuojančių mokinių vertybinių orientacijų empirinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3(14), 22—30.
8. Braitwhaite, V. A., Law, H. G., (1985) Structure of Human Values: Testing the adequacy of the Rokeach value Survey. *Journal of personality and social psychology*, 49, 250—263.
10. Budreikaitė, A., Adaškevičienė, E. (2010). Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūris į vertybes ir jų prasmės suvokimą. *Ugdymas, kūno kultūra, sportas*. 1, 13—20.
11. Buri, Jonh, R., (1991). Parental Authority Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 57 (1), 110—119.
12. Čiužas, A., Ratkevičienė, V., Stankevičius, P., Vosyliūtė, A. (2005). *Akademiniis jaunimas: gyvenimo būdas ir vertybės*. Vilnius: VPU leidykla.
13. Fromm, E. (1990). *Turėti ar būti*. Vilnius: Mintis.
14. Goštautas A. (2003). Jaunimo vertybinių orientacijų, sveikatos ir gyvenimo stiliaus rodikliai aukštesniojoje mokykloje. *Jaunimo vertybinės orientacijos: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Šviesa, 161—166.
15. Gricienė, L. (2005). *Vyresniųjų klasių mokinių gyvenimo prasmės ir vertybinių orientacijų ypatumai*. Magistro darbas. Šiauliai: ŠU.
16. Grusec, J. E., Goodnow, J. J., Kuczynski, L. (2000). New directions in analyses of parenting contributions to children's internalization of values. *Child development*, 71, 201—211.
17. Halder, A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma litera.
18. Heaven, P., Ciarrochi, J., Leeson, P. (2010). Parental styles and religious values among teenagers: a 3-year prospective analysis. *Journal of Genetic Psychology*, 17(1), 93—99.
19. Hartmann, N. (2001). *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Pradai.
20. Ivanauskienė, V. (2000). Paauglių vertybinės orientacijos: lyties, amžiaus ir šeimos sudėties aspektas. *Ugdymo psichologija*, 3, 17—20.
21. Jacikevičius, A. (1995). *Siela, mokslas, gyvensena*. Vilnius: Žodynas.

22. Jonynienė, J., Šinkariova, L. (2010). Paauglio besiformuojančio asmenybės stiliaus reikšmė subjektyviai jo patiriamai bendravimo su tėvais kokybei. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, VDU. 59–83.
23. Jovaiša, L.(2007). Jovaiša L. (2007). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
24. Komenskis J. A. (1986). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
25. Kuzmickas, B. (1982). *Dorovinės vertybės ir žmogus, Etikos etiudai*. Vilnius: Mintis.
26. Kuzmickas, B. (2001). *Laimė, asmenybė, vertybės*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
27. Legkauskas V. (2001). *Psichologijos įvadas*. Kaunas: VDU leidykla.
28. Martišauskienė E. (2001). Vyresniųjų paauglių požiūrio į dorovines vertybes dinamika. *Pedagogika*, 8, 85—90.
29. Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškiny: mokslinės monografijos*. Vilnius: VPU leidykla.
30. Martišauskienė, E. (2006). Paauglių požiūriai į priešingą lytį jų dvasinio tapimo kontekste. *Acta Peadagogica Vilnensia*. 16, 97—105.
31. Metodinės rekomendacijos [mokymo priemonė tėvams ir mokytojams]. Vilnius: G. Kuskio. Prieiga per internetą: <http://www.tzz.lt/a/antropocentrizmas>.
32. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
33. Munje, E. (1996). *Personalizmas*. Vilnius: VU.
34. Navaitis, G. (2001). *Psichologinė parama paaugliui*. Kronta, Vilnius.
35. Petrulytė, A. (2001) *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Vilnius: Presvika,
36. Pikūnas, J., Palujanskienė, A. (2000). *Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
37. Puzinavičius, B. (2005). *Asmenybės ir grupės psichosocialinė diagnostika*. Vilnius: Lietuvos karo akademija.
38. Ralys, K. (2010). Ar vertybės turi prasmę Lietuvos bendruomenėje ir jos gyvenime. Žmogaus tikėjimo bei socialinių vertybių analizė filosofijos, religijos (teologijos) psichologijos kontekstas. *Socialinis ugdymas: socialinio aktyvumo ugdymas: mokslo darbai*. 14(25), 75—86.
39. Scheler, M. (1989). *Ordo amoris forma. Gėrio kontūrai*. Vilnius: Mintis.
40. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and stmcture of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, 25, 48—65.
41. Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of personality and social psychology*, 53, 550—562.
42. Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of personality and social psychology*, 58, 878—891.
43. Suslavičius, A., Valickas, G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos leidybos centras.

44. Šalkauskis, S. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
45. Vasiliauskas, R. (1992). *Vertybių ugdymas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis Universitetas.
46. Želvys, R. (1999). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: VLC.
47. Žemaitis, V. (2005). *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma.
48. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

LIETUVOS SPORTO UNIVERSITETAS
Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedra

Gerbiamas moksleivi, prašome išvardytas vertybes suskirstykite pagal jų svarbą Jums (skliausteliuose pateikti vertybių paaiškinimai - pavyzdžiai). Atidžiai perskaitykite ir kiekvieną vertybę įvertinkite balais: 1 (balai) — **labai svarbi**; 2 (balai) — **svarbi** vertybė; 3 (balai) — **mažiau svarbi**; 4 (balai) — **nesvarbi**; 5 (balas) — **visiškai nesvarbi**.

V e r t y b ė s	5	4	3	2	1
1. Dėkingumas (atsilyginimas, skolų vengimas)					
2. Dvasinis gyvenimas (dvasinių, nematerialinių dalykų svarba)					
3. Mandagumas (paslaugumas, geros manieros)					
4. Lygybė (visiems vienodos galimybės)					
5. Kūrybingumas (unikalumas, vaizduotė)					
6. Plačios pažiūros (tolerancija įvairioms idėjoms, įsitikinimas)					
7. Pagarba tėvams ir pagyvenusiems					
8. Sveikata (gera fizinė ir psichinė būklė)					
9. Šeimos gerovė (rūpinimasis artimaisiais)					
10. Gyvenimo prasmė (gyvenimo tikslas)					
11. Bendrumas su kitais (jausmas, kad kiti rūpinasi tavimi)					
12. Laisvė (veiksmo ir minties)					
13. Socialinė galia (vadovavimas)					
14. Malonumai (džiaugsmas, gausus pramogų gyvenimas)					
15. Materialinė gerovė (materialiai aprūpintas gyvenimas)					
16. Išmintis (brandus gyvenimo suvokimas)					
17. Disciplinotumas (santūrumas, priešinimasis pagundoms)					
18. Dvasinė ramybė (vidinė pusiausvyra)					
19. Pareigingumas (įsipareigojimų vykdymas)					
20. Socialinė tvarka (visuomenės stabilumas)					
21. Grožio pasaulis (gamtos ir menų grožis)					
22. Kompetencija (kvalifikacija ir veiksmingumas)					
23. Sąžiningumas (tikrumas, nuoširdumas)					
24. Brandi meilė (gili emocinė ir dvasinė draugystė)					
25. Tikra draugystė (artimas bendradarbiavimas)					
26. Savigarba (tikejimas savo verte, savęs gerbimas)					
27. Visuomenės pripažinimas (pagarba, autoritetas)					
28. Aktyvus, pilnas įspūdžių gyvenimas					
29. Ambicingumas (daug dirbantis, trokštantis)					
30. Santūrumas (jausmų ir veiksmų kraštutinumo vengimas)					
31. Kuklumas					
32. Tvarkingumas (dailumas, švara)					
33. Nacionalinis saugumas (mano tautos saugumas nuo priešų)					
34. Intelektualumas (logiškas, mąstantis)					
35. Atsakomybė					
36. Taika pasaulyje (be karo ir konfliktų)					
37. Lojalumas (ištikimybė draugams ir grupei)					
38. Vadovavimas (teisė vadovauti ir įsakinėti)					
39. Įvairus gyvenimas (pilnas iššūkių, naujovių, pokyčių)					
40. Drąsa (nuotykių, rizikos ieškojimas)					

41. Pagarba tradicijoms (nuo seno gerbiamų papročių išlaikymas)					
42. Pažinimas (domėjimasis viskuo)					
43. Santarvė su gamta (prisiderinimas prie gamtos, būvimas gamtoje)					
44. Savo prestižo visuomenėje išsaugojimas					
45. Dorovė (laikymasis moralės principų)					
46. Tikslų turėjimas (apsisprendimas)					
47. Aplinkosauga (gamtos išsaugojimas)					
48. Nepriklausomybė (savarankiškumas)					
49. Profesinis tobulumas					
50. Atlaidumas (pasiruošimas atleisti kitiems)					
51. Džiaugimasis gyvenimu (mėgavimasis gyvenimo malonumais)					
52. Socialinis teisingumas (neteisybių ištaisymas, rūpinimasis silpnais)					
53. Sėkmė siekiant tam tikrų tikslų					
54. Religingumas (religinių įsitikinimų laikymasis)					
55. Įtakingumas (poveikio žmonėms ar įvykiams turėjimas)					
56. Tautiškumas (meilė savo kraštui ir kultūrai)					
57. Blaivybė (gyvenimas be alkoholio ir kitų svaigalų)					
58. Pasitenkinimas, supratimas, kad esi naudingas žmonėms					

Jūsų amžius:

Jūsų lytis:

Klasė kurioje mokotės:

Dėkoju, už atsakymus.